Hlas detí v slovenskej spoločnosti a verejné politiky

Elena G. Kriglerová

Bratislava 2019

Obsah

Analýza verejných politík z pohľadu detí a mladých

Úvod - Hlas detí v spoločnosti **3**

Ako deti vnímajú detstvo? **7**

Kde a ako deti obvykle rozhodujú alebo (ne)bývajú zapojené do rozhodovania **13**

Analýza verejných politík z pohľadu detí **16**

Návrh procesu tvorby verejných politík z pohľadu detí

Čo by malo byť zabezpečené, aby participácia prebiehala efektívne **22**

Záver 33

Použitá literatúra 34

Úvod - Hlas detí v spoločnosti

Detstvo je obdobie života, ktoré má v spoločnosti pomerne špecifické postavenie. Na jednej strane je to niečo, čo sa týka nás všetkých, každý sme si ním prešli a preto často máme pocit, že vieme, aké je to byť dieťaťom. Deti veľmi často v živote od dospelých počúvajú: „ja keď som bol dieťa, nemohol som si takto vyskakovať“, alebo „my sme ako deti behali po vonku, vy teraz len sedíte za počítačmi a nič nerobíte“. Deti sa tak často stávajú objektmi rôzneho hodnotenia, posudzovania a často rozhodovania jednak preto, že každý má pocit, že je akýmsi expertom na detstvo, lebo ho zažil, a zároveň preto, lebo detstvo je často vnímané ako obdobie nezrelosti a prípravy na dospelosť a preto majú dospelí právo a dokonca povinnosť rozhodovať v prospech detí a v mene detí.

To, že sme všetci zažili detstvo ešte neznamená, že dospelí sú nevyhnutne expertami na toto obdobie života. Aj detstvo sa totiž odohráva v určitom trojuholníku „osobnosť, situácia, prostredie“. Jeho vnímanie a podmienky, v ktorom sa realizuje, sú podmienené dobou, v ktorej žijeme, kultúrou, ktorá nejakým spôsobom detstvo definuje a vníma a zároveň aj osobnosťami detí a konkrétnymi životnými situáciami, v ktorých vyrastajú. Iné bolo detstvo chlapcov na dedine začiatkom 20. storočia, iná je situácia dievčat v krajinách, kde sú práva žien vysoko potlačované, neporovnateľný je život mladého človeka z vyššej strednej triedy z Bratislavy oproti chudobnému rómskemu dieťaťu zo segregovanej osady, pričom žijú v tej istej dobe a tej istej krajine. Vnímať detstvo ako čosi univerzálne a nemenné, a zároveň chápať deti ako homogénnu skupinu, ku ktorej je možné pristupovať rovnako, znamená nepochopenie rozmanitosti detstva a vplyvu prostredia, ktoré im často vytvárame my dospelí a ktoré aj deti (či to chceme vidieť, alebo nie), pomáhajú spoluvytvárať.

Súčasné legislatívne aj spoločenské nastavenie predurčuje dospelých, aby robili rozhodnutia za deti. Avšak presnú hranicu medzi detstvom a dospelosťou nie je možné jednoznačne určiť, aj keď obvykle sa za ňu považuje vek 18 rokov. Tu sa opäť prejavujú aj vplyvy kultúry a prostredia. Na Slovensku môže obvykle 18 ročný človek voliť (ale nie byť volený), môže piť alkohol a fajčiť, či vstupovať do manželstva. Aj z tejto vekovej hranice však existujú rôzne výnimky – napríklad na základe súdneho povolenia môžu mladí ľudia vstupovať do manželstva od veku 16 rokov, trestná zodpovednosť je určená hranicou 14 rokov a podobne. Vo veku 15 rokov získava mladý človek občiansky preukaz, načo mladí ľudia obvykle s napätím čakajú, pretože minimálne v symbolickej rovine im to dáva status, že sa s nimi počíta, že sú „občanmi krajiny“.

V rôznych krajinách je to však rôzne, čo opäť poukazuje na nehomogénnosť vnímania detstva. V susednom Rakúsku môžu mladí ľudia voliť už od veku 16 rokov, v Spojených štátoch zas v tomto veku môžu začať šoférovať, avšak piť alkohol môžu až od 21 rokov. Tieto pravidlá sú dané rôznymi konceptami, ktoré vnímajú zrelosť a zodpovednosť, ktorú vedia mať (podľa dospelých) mladí voči svojmu životu. To, že sa v rôznych krajinách a v rôznych prostrediach tieto práva líšia poukazuje na to, že to nie je v samotnej charakteristike detstva, ale skôr v rôznych jeho interpretáciách. Tie sa menia v čase, priestore, ale aj medzi jednotlivými situáciami.

V sociologickej teórii sa preto vraví, že podobne ako iné koncepty, aj detstvo je sociálne konštruované (Jenks, 2009). Sociálny konštruktivizmus presadzuje tézu, že detstvo nemôže byť vnímané ako niečo samozrejmé, o čom všetci vieme, čím je. Ako som už napísala vyššie, sú rôzne detstvá v rôznych historických a spoločenských etapách. Ak sledujeme detstvo a postavenie detí v spoločnosti, nemôžeme ho oddeliť od ďalších spoločenských javov, akými sú etnicita, status, rod, či náboženstvo. A zároveň, čo je veľmi dôležité, aj aktéri, ktorí posudzujú detstvo a nazerajú naň, to robia z rôznorodých pozícií. Inak sa na to isté dieťa pozerá rodič, inak učiteľ, inak detský lekár a inak napríklad politici, ktorí rozhodujú o výške sociálnych dávok pre rodinu alebo o normatívoch pre rôzne deti v školstve.

Keď však hovoríme o aktéroch, ktorí nejakým spôsobom posudzujú detstvo a rozhodujú o jeho podobách, interpretáciách, alebo právach, ktoré deti majú, často medzi nimi nenájdeme najdôležitejších aktérov, samotné deti alebo mladých ľudí. Je to tým, že deti sú obvykle skôr objektom, ako subjektom politík a dospelí často pristupujú k tejto téme v paradigme „my vieme najlepšie, čo je pre ne dobré".

Deti samotné však nie sú a nemôžu byť len objektami nazerania dospelých. Sociálni konštruktivisti hovoria o tom, že deti samotné spoluvytvárajú sociálne vzťahy, socializácia je vždy dvojstranným procesom a deti ovplyvňujú dospelých v podobnej miere ako dospelí deti. Ich účasť na sociálnych vzťahoch by preto mala byť sledovaná nezávisle na tom, ako ju interpretujú dospelí. Deti nie sú len pasívnymi prijímateľmi kultúry dospelých. Sú spolutvorcami sociálnych väzieb, ktorých sú súčasťou (James – Prout, 1990).

To si však často neuvedomujeme a hlas detí zostáva v spoločnosti nepovšimnutý. Uvedomujú si to aj samotné deti, ako si ukážeme neskôr v tomto texte. Tie vnímajú samé seba ako zrelé robiť rozhodnutia, avšak sú nevypočuté, pretože sú vnímané ako nezrelé pre rozhodovanie.

Participácia detí alebo ich zapájanie do rozhodovania začalo byť v posledných rokoch veľkou témou na medzinárodnom poli. Mnohé medzinárodné dokumenty týkajúce sa práv detí, napríklad aj Dohovor o právach dieťaťa venujú hlasu detí a dôležitosti ich zapájania do rozhodovania o veciach, ktoré sa ich týkajú, veľmi dôležitú pozornosť. Podrobne tieto dokumenty popisuje pozičný dokument OSF z roku 2018 (Pozičný dokument…2018).

Aj na Slovensku sa tejto téme začína venovať pozornosť, mnohé mimovládne organizácie, verejné inštitúcie alebo ľudia na akademickej pôde sa začínajú tejto téme venovať veľmi intenzívne. Aj slovenská legislatíva, napríklad zákon o rodine v paragrafe 43 hovorí, že: Maloleté dieťa má právo vyjadriť samostatne a slobodne svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V konaniach, v ktorých sa rozhoduje o veciach týkajúcich sa maloletého dieťaťa, má maloleté dieťa právo byť vypočuté. Názoru maloletého dieťaťa musí byť venovaná náležitá pozornosť zodpovedajúca jeho veku a rozumovej vyspelosti. Podobne je to aj v ďalších zákonoch a verejných dokumentoch/politikách.

Priestor na vypočutie detí a ich zapájanie do rozhodovania sa stále iba vyvíja a postupne sa mení aj kultúra vnímania detí ako plnohodnotných aktérov. V nasledujúcej časti sa preto pozrieme na to, ako vnímajú svoj hlas v spoločnosti samotné deti.

Ako deti vnímajú svoj hlas v spoločnosti? Pohľad na výskumy realizované na Slovensku v poslednom období

Aj na Slovensku sa v poslednej dobe začína o tejto téme čoraz viac hovoriť. Realizovalo sa aj viacero výskumov, ktoré sa aspoň čiastočne zameriavajú na to, ako vidia dospelí a samotné deti ich „hlas v spoločnosti".

Jedným z prvých komplexnejších pokusov zapojiť alebo aspoň vypočuť deti, bolo počas prípravy Národného akčného plánu pre deti v roku 2015. Pred samotnou prípravou tohto dôležitého dokumentu sa realizovali fokusové skupiny s deťmi z rôznych prostredí, ktoré boli zamerané na hlas detí, ich názory na detské práva a na témy, ktorým by sa akčný plán pre deti mal venovať.

Dôležitý odkaz, ktorý priniesla táto aktivita sa preniesol aj do tzv. Vyhlásenia detí a mladých ľudí zapojených do prípravy Národného akčného plánu, ktoré bolo súčasťou tohto dokumentu a uvádzalo ho ako základný rámec pre ďalšie aktivity:

„Určite by nemali na nás kričať, mali by tráviť s nami viac času, pristupovať k nám rovnocenne a počúvať naše názory, lebo aj deti môžu mať skvelé nápady. Rodičia by nám mali viac veriť, starať sa o deti a ísť im príkladom. Učitelia by mohli vylepšiť školy, dávať nám menej úloh a nestresovať nás. Politici by nás mali ochraňovať, viac sa zaoberať problémami detí, rešpektovať detské sny, podporovať ich v tom a pomáhať im v budovaní lepšej budúcnosti. Všetko by bolo ľahšie, keby dospelí chceli vypočuť naše názory a brali ich do úvahy" (Národný akčný plán, 2013).

V roku 2015 bol realizovaný v rámci kampane Chceme vedieť viac[1] kvantitatívny výskum o predstavách ľudí o budúcnosti vzdelávania. Výskum bol síce zameraný na dospelých ľudí od 18 rokov, avšak témy výskumu boli zamerané aj na názory o tom, do akej miery majú byť deti zapájané do rozhodovania a aké je ich postavenie v spoločnosti. V rámci tohto výskumu si ľudia myslia, že detstvo je dôležitým obdobím života človeka bez ohľadu na dospelosť – s týmto výrokom sa stotožnilo viac ako 53% ľudí, pričom s výrokom, že detstvo je predovšetkým obdobie prípravy na dospelosť si myslela len štvrtina ľudí.

To poukazuje na fakt, že dospelí detstvo vnímajú ako obdobie, ktoré netreba len nejako prečkať a socializovať sa na „dospelého", teda zrelého človeka. Deti sú v súčasnosti pomerne v centre pozornosti, dospelí im venujú veľa starostlivosti, hovorí sa o tzv. helikoptérových alebo veľmi protektívnych rodičoch. Nehovorí to však veľa o tom, či si myslia, že deti by sme mali viac počúvať. Napríklad asi 40% ľudí si myslí, že deti sú príliš nezrelé na to, aby rozhodovali o dôležitých veciach v škole. Tretina si myslí opak – názory teda nie sú jednoznačné, ale zdá sa, že ešte prevláda medzi dospelými opatrnosť v dávaniu hlasu detí.

Keď bola položená otázka, či by deti mali spolurozhodovať o tom, čo a ako sa majú deti v škole učiť, s tým súhlasilo len 18% dospelých ľudí. Len tretina si zároveň myslí, že deti sú rovnako dôležité ako dospelí a mali by sme im preto prejavovať úctu. To potvrdzuje vyššie spomínané koncepty detstva ako obdobia nezrelosti a nepripravenosti na rozhodovanie.

Ďalší výskum, ktorý sa čiastočne zameriaval aj na hlas detí, bol kvalitatívny a kvantitatívny prieskum, ktoré v roku 2018 realizovala organizácia Centrum pre výskum etnicity a kultúry pre Nadáciu pre deti Slovenska v rámci projektu Škola inkluzionistov. V rámci princípov inkluzívneho vzdelávania boli otázky zamerané aj na to, či deti sú dostatočne zrelé na rozhodovanie. V tomto prípade je veľmi zaujímavý rozpor, ako túto tému vidia deti a ich učitelia:

Výskum potvrdil, že najmä v prípade dospelých tento stereotyp pretrváva. Viac ako polovica učiteľov (55,1%) si myslí, že deti nie sú dostatočne zrelé na to, aby sa mohli vyjadrovať k spôsobu a obsahu učenia. Avšak, medzi deťmi bolo toto číslo nižšie – len 33% sa stotožnilo s výrokom, že deti sú nezrelé na spolurozhodovanie (Gallová Kriglerová - Kadlečíková, 2018).

Učitelia v kvalitatívnom výskume sa tiež jednoznačne nezhodovali v tom, nakoľko majú byť detí zapájané. Avšak viaceré respondentky uviedli, že považujú túto tému za veľmi dôležitú a samy ju vo svojej práci využívajú. Dôležitým aspektom je aj to, ak učitelia "načúvajú" potrebám detí aj bez toho, aby tieto boli explicitne deťmi artikulované:

„Oni aj tými reakciami naznačujú učiteľovi veľmi veľa. Teraz chodíme s kolegyňou do triedy, kde je len chlapčenská skupina, kolegyňa sa s nimi tak vyladila, oni sú také technické typy – keby išla na nich len knižkami a tak – ona robí s nimi praktickú fyziku, v triede je pohoda, aj ja sa veľa dozviem, treba sa vyladiť na konkrétnu triedu. Ak mám nejakú intuíciu, tak viem robiť ďalšie kroky. Deti veľmi naznačujú, že už

[1] http://chcemevedietviac.sk/category/aktivity/prieskum-aktivity/

nevládzu. Nemalo by to byť tak, že prídem do triedy s nejakým plánom a robím no mater what. Ak to učitelia zmenia, tak je to super“.

Dôležitým aspektom hlasu detí je aj vnímanie ich práv. Už v roku 2009 robila IUVENTA výskum o tom, nakoľko deti poznajú svoje práva. V tomto výskume je dôležité, že absolútna väčšina detí nevie o tom, že zákony na Slovensku stanovujú, že hlas detí musí byť vypočutý vo veciach, ktoré sa ich týkajú. Túto vedomosť malo len 21% detí. Pri ďalších sledovaných právach (právo chodiť do školy, právo ochrany pred násilím, právo na informácie o svojich právach) absolútna väčšina detí vedela, že tieto práva sú zaručené aj legislatívou (IUVENTA, 2009).

V rámci tohto výskumu boli aj ďalšie zaujímavé zistenia. Jedno sa týkalo návrhov detí, čo by sa malo v ich právach zlepšovať. Deti vedeli vymenovať veľa oblastí, ktoré s avšak týkali predovšetkým rovnosti, spravodlivosti a pod: deti mali pocit, že by sa mala zlepšiť ochrana pred násilím a šikanou, mal by byť viac vypočutý ich hlas a názor a zapájanie do rozhodovania, mali by sa zlepšiť šance na začlenenie znevýhodnených detí a mala by sa riešiť chudoba detí.

Druhou zaujímavou témou je názor detí na používanie telesných trestov. V našej spoločnosti je pomerne veľká benevolencia voči fyzickým trestom uplatňovaných na deťoch. Aj na internete bežne prebiehajú diskusie, že je v poriadku dať dieťaťu „výchovnú facku“. Vo výskume CVEK/OSF z roku 2012 si 34% dospelých myslelo, že dať dieťaťu výchovnú facku ho naučí rešpektovať autoritu rodiča (Gallová Kriglerová – Kadlečíková – Vašečka, 2012). Oproti tomu, deti majú na používanie fyzických trestov veľmi vyhranený názor. Až 89,9% z nich si „skôr alebo rozhodne“ myslí, že rodičia by nemali používať vo výchove telesné tresty. Deti si myslia, že telesné tresty vo výchove napáchajú viac zla ako dobra, oslabujú sebaúctu a sebaistotu dieťaťa a vedú k tomu, že aj dieťa rieši situácie násilným spôsobom (IUVENTA, 2009).

Aj z tejto diskrepancie je vidno, aký dôležitý je hlas detí. Dospelí majú často tendenciu určité situácie bagatelizovať, vnímať svoju prevahu nad deťmi ako dobrý nástroj socializácie alebo výchovy. Deti v tom vidia skôr ponižovanie a učenie sa násiliu.

Ako vidia svoj hlas deti a mladí ľudia z nášho seminára?

V marci 2019 sme zorganizovali seminár pre 20 detí z 10 základných a stredných škôl, ktorý bol zameraný na tému, ako vidia svoj hlas deti a mladí ľudia, kde obvykle a o čom rozhodujú, ako vnímajú verejné politiky zamerané na deti (konkrétne štátny vzdelávací program) a ako by si predstavovali jednak proces tvorby takýchto dokumentov so zapojením samotných detí a ako by mali tieto politiky vyzerať, keď na nich budú deti participovať.

V nasledujúcom texte sa budeme preto venovať analýze týchto postojov, názorov, vnímania detí a načrtneme aj princípy a pravidlá, ktoré by mali byť dodržiavané, aby bol hlas detí skutočne vypočutý a aby ich participácia fungovala efektívne a pre deti prijateľným spôsobom.

Ako deti vnímajú detstvo?

V tejto časti sme sa zamerali na štyri výroky, ktoré súvisia s tým, ako je bežne v spoločnosti vnímané detstvo a ako ho vnímajú samotné deti a mladí ľudia. Deti pracovali v päťčlenných skupinách, pričom boli vekovo zmiešané a zahŕňali deti z rôznych škôl a rôznych prostredí. Každá skupina posudzovala jeden výrok.

Detstvo je najmä čakanie na dospelosť

Prvá skupina sa venovala výroku, ktorý poukazuje na to, že deti sú vnímané niekedy v spoločnosti ako tie, ktoré je potrebné socializovať, hotový človek je až dospelý človek a detstvo je v tomto prípade prípravou na obdobie, kedy bude môcť kompletne realizovať svoje očakávania od života a skutočne sa realizovať.

Deti zapojené do tejto skupiny tento výrok ešte nikdy nepočuli, ale vedeli sa s ním stotožniť. Podľa nich napríklad povinnosť navštevovať školu je skutočnou povinnosťou, ktorá znamená prípravu na dospelosť.

Myslia si, že detstvo je skutočne často len čakaním na dospelosť, pretože deti stále čakajú na to, kedy budú staršie, kedy už pôjdu do školy, kedy na druhý stupeň, kedy už budú môcť robiť to, čo zatiaľ nemohli, kedy získajú určité „dospelácke“ práva (ísť von samé, byť vonku dlhšie, byť samostatnejšie). Toto neustále čakanie na dospelosť ale zároveň podľa nich uberá radosť z prítomnosti a uvedomenie si pozitív a radostí obdobia, ktoré práve prežívajú. S každou ďalšou úrovňou života prichádzajú aj väčšie povinnosti a zodpovednosti, čo si len málokto uvedomuje.

Detstvo vnímajú ako obdobie nevinnosti, nespútanosti a úprimnosti. Nespútanosť sa prejavuje predovšetkým v období tínedžerstva, kedy mladí ľudia nezvažujú dôsledky svojho konania a správajú sa občas nerozvážne. Dospelí sa tiež podľa nich vedia správať nespútane, ale oveľa viac zvažujú, aké bude mať ich konanie dôsledky a preto konajú rozvážnejšie. Deti si často myslia, že dospelí majú voľnosť a môžu si robiť, čo chcú, avšak prídu na to, že s každým konaním sa spája určitá zodpovednosť.

To však dospelých do veľkej miery aj limituje, pretože často neurobia veci len tak, veľmi málo riskujú a neužívajú si život tak, ako by mohli.

„Rodičia často nerobia mnohé veci, lebo sa boja, myslia si, že za tým môže niečo byť, málo riskujú a sú akoby upjatí“.

Úprimnosť, nespútanosť a bezstarostnosť je zároveň niečo, čo si chcú preniesť aj do dospelosti. Svojim rodičom by však odkázali, že je dôležité, aby si uvedomili, že aj oni boli kedysi deťmi, uvažovali rovnako. Toto často vytvára konflikty medzi deťmi a dospelými, pretože dospelí sa veľmi často ohradzujú, že boli v ich veku iní, venovali sa iným veciam – avšak podľa detí to nie je úplne pravda:

„Rada by som im pripomenula, že boli ako my, ale oni hneď povedia, že mali iné detstvo, že my môžeme byť radi, že máme všetko, čo máme. Často hovoria napríklad „Vyhodím ti ten mobil z okna, my sme nemali telefóny a vedeli sme sa dohodnúť aj bez toho“.

Medzi deťmi a dospelými teda často absentuje základná empatia, rodičia porovnávajú neporovnateľné – doba sa rýchlo mení a detstvo nemôže byť rovnaké ako vtedy, keď boli deťmi oni (tak, ako sme o tom písali v úvode). Na druhej strane, deti často nevedia rodičom priznať, že nesú zodpovednosť a poznajú dôsledky konania, ktoré si deti vo svojej bezstarostnosti často neuvedomujú.

Pri uvažovaní o tom, ako sa budú správať voči deťom ako dospelí, vyjadrili túžbu a potrebu zapamätať si pocit detstva, aj keď predpokladajú, že sa budú správať podľa nich podobne, ako ich rodičia. Bolo by však veľmi dobré, ak by dokázali byť voči svojim deťom stále empatické a pamätali si túžby, potreby a pocity, ktoré majú teraz, aby dokázali lepšie pochopiť aj svoje deti.

„Bolo by dobré toto všetko nezabudnúť, počúvať naše deti, aby nám stále pripomínali, že aj my sme boli deťmi".

Medzi deťmi a dospelými často dochádza k rôznym nepochopeniam. Deti si uvedomujú, že rodičia im chcú najlepšie, ale spôsob, ako s nimi komunikujú, nie je vždy najšťastnejší. Často vystupujú z pozície moci a nediskutujú s deťmi o tom, ako si splniť svoje povinnosti a kedy.

„Ja nesúhlasím s rodičmi, keď chcú, aby som niečo spravila okamžite. Oni si myslia, že ich nepočúvam, ja som to len mala v pláne urobiť o 10 minút".

Zaujímavým zistením je, že deti vnímajú aj komplikovanosť doby a dávajú rodičom za pravdu, že kedysi bývali deti viac spolu, viac vonku, viac komunikovali tvárou v tvár. Viaceré uviedli, že by takýto životný štýl uvítali. Avšak každá doba má svoje výhody a nevýhody, moderné technológie zas umožňujú deťom zažívať veci, ktoré nezažili ich rodičia, rozvíjať sa, udržiavať kontakty aj na diaľku, získavať veľmi rýchlo zaujímavé informácie. Detstvo v akejkoľvek dobe teda nie je dobré alebo zlé a je dôležité, aby si to deti aj dospelí uvedomili a navzájom sa počúvali.

Deti stále rozmýšľajú, kedy budú väčšie, kedy konečne budú môcť robiť to, čo samé chcú. Neuvedomujú si však zodpovednosti, ktoré sa s tým spájajú. Keď budeme stále rozmýšľať len o budúcnosti, utečie nám detstvo. Závislosť od rodičov na jednej strane znamená menej starostí, lebo zodpovednosť nesú najmä oni. Na druhej strane však je veľmi ťažké podľa nich presadiť svoj názor, pretože deti a dospelí nie sú v komunikácii rovnocenní. Dospelí si myslia, že deti veciam nerozumejú a preto musia rozhodovať za ne. Je rozdiel medzi rodičom, ktorý si vypočuje svoje dieťa a tým, ktorý nie. Dieťa si zas na druhej strane musí udržať dôveru rodiča a tým mu dať najavo, že keď bude vypočuté, bude aj ono počúvať dospelých.

Deti a dospelí by sa teda mali navzájom počúvať. Rešpektovať, že detstvo aj dospelosť majú svoje charakteristiky, ktoré však nie sú dobré alebo zlé, sú len iné. Deti sú schopné uvedomiť si, že rodičia nesú za ne zodpovednosť, avšak musia cítiť, že na ich názore záleží a že sú vypočuté.

Detstvo teda nemusí byť len čakaním na dospelosť. Detstvo je najúžasnejšie obdobie – deti sú úprimné a čisté duše, úprimnejšie bytosti nenájdeme, spolupráca a konverzácia je ľahšia ako v dospelosti. To by mali využiť aj dospelí a naučiť sa od detí brať veci menej vážne a občas aj zariskovať.

Deti môžu vidieť veci inak ako dospelí

Participácia detí je dôležitá aj preto, že často majú na veci veľmi svojský, špecifický pohľad. Dívajú sa na veci optikou, ktorú už dospelí nemajú a môžu aj rôzne situácie interpretovať rôznym spôsobom. Deti tak môžu priniesť do diskusie novú perspektívu. Zároveň môžu vznikať rôzne neporozumenia z toho, že deti vidia veci inak ako dospelí. Efektívne zapájanie detí podľa Mary Kellet vyžaduje, aby sme sa nechali deťmi voviesť do ich sveta (Kellet, 2010) a vidieť ho aj ich vlastnými očami.

Dobrým príkladom, ktorým je možné uviesť túto tému, je konzultácia bezpečnosti verejných priestorov s deťmi, ktorá prebiehala pred niekoľkými rokmi v jednom zo slovenských miest. Po zapojení detí do tejto diskusie sa ukázalo, že napríklad bezpečnosti prechádzania cez cestu bránia kontajnery, ktoré stoja pri škole. Deti cez kontajnery nevideli prichádzajúce autá. Dospelí sú výrazne vyšší, takže im tieto kontajnery vo výhľade nebránia, preto si tento aspekt nevšimli. Takýchto príkladov môže byť veľké množstvo.

Preto sme do diskusie s deťmi priniesli aj tento výrok. Snažili sme sa ním zistiť, aké špecifické veci vidia deti, ktoré dospelí nevidia.

„Niektorí rodičia nejdú s dobou. Aj učitelia majú niekedy divné názory“.

Deti v naše skupine našli zhodu na tom, že deti skutočne vidia mnohé veci inak, ako dospelí. Sú podľa nich odvážnejšie, otvorenejšie, možno by sa v určitých situáciách zachovali úplne inak, ako dospelí. Podľa nich napríklad už neuvažujú tak rasisticky, ako ich rodičia, kvôli čomu aj často prichádzajú do konfliktov. Zaujímavé však bolo, že nevedeli vymyslieť konkrétne príklady odlišného vnímania vecí. Je zrejmé, že deti a mladí ľudia sa o týchto témach spoločne ale ani s dospelými často nerozprávajú. Ako najzávažnejšie vnímajú to, že dospelí majú pocit, že „to vedia lepšie a často nás ani nepustia k tomu, aby sme vyjadrili svoj názor“.

Dospelí ti vždy tvoj názor zrušia, lebo aj im vždy všetci zrušili názor, keď boli mladí.

Ak je vnímanie detí akokoľvek odlišné od vnímania dospelých, prevažne je to hodnotené ako „zlé a neadekvátne“ vnímanie. Názor detí akoby nemal relevanciu, bolo potrebné, aby nejakým spôsobom dozrel a až v dospelosti získal vážnosť.

Z diskusie medzi mladými vyplýva, že v komunikácii s dospelými hlas nedostávajú a preto ani sami mu nedávajú relevanciu. Nevedia definovať, v čom sú tieto názory odlišné. Ostáva v nich však silný pocit, že názory detí nemusia byť vždy jednoznačne dobré, či zlé, avšak nech sú akékoľvek, mali by byť vypočuté. V konečnom dôsledku si ale myslia, že dospelí musia nakoniec rozhodnúť, lebo majú dosť skúseností. Dospelí však vo svojich názoroch tiež nie sú vždy konzistentní a ich rozhodnutia nie sú vždy opreté o zodpovedné zvažovanie všetkých aspektov. V tomto by deti mohli byť nápomocné, ak by boli (podľa ich vlastného názoru) ich argumenty a nazeranie na dané témy viac brané do úvahy.

Deti sú nezrelé na rozhodovanie

Participácii detí často bráni názor, že ich vnímanie vecí nie je dostatočne expertné, ale ani zrelé. Nevedia zvážiť pre a proti, ešte len čakajú na dospelosť, posúvajú sa k nej a socializáciou v škole alebo v iných prostrediach sa pripravujú na to, aby v budúcnosti vedeli robiť zodpovedné a zrelé rozhodnutia.

James a Prout (1997) popisujú, že pri popisovaní detstva sa v minulosti, ale aj súčasnosti využíva dichotómia „príroda vs. kultúra“. Deti sú svojou nevinnosťou a nezrelosťou bližšie k prírode – sú jednoduché, bez morálnych hodnôt, nesociálne, sú to osoby v očakávaní. Oproti tomu sú dospelí bližšie ku kultúre. Majú systém morálnych hodnôt, sú to komplexné osobnosti, sociálne bytosti.

To bol jeden z dôvodov, prečo sme zaradili tento výrok do diskusie aj medzi deťmi. Ich reakcie na názor, že deti sú nezrelé na rozhodovanie, boli pomerne výrazné:

- „To je hlúposť!“ povedal Roman.
- „Hovadina!“ reaguje na to Alica.
- „Jednoducho bullshit.“ povie Marek . Roman mu vraví: „to tam napíš“.

Medzi mladými prevládal názor, že dospelí neberú na deti a mladých ohľad. Často vravia, že im budú určité veci vysvetlené, keď budú starší. Prípadne ich odkážu na internet a nevenujú záujmom a otázkam detí pozornosť. Deti majú pri týchto reakciách pocit nahnevanosti. „Cítim sa pritom ako malé decko“. Majú pocit, že nemajú na nič právo, nemôžu o ničom rozhodovať, lebo sú podľa dospelých na to nezrelé. To sa prejavuje napríklad pri výbere školy, kde by rozhodne mali mať svoj hlas a možnosť vyjadriť svoj názor, ale obvykle nie je braný do úvahy. Pocity, ktoré sa spájajú s takýmto prístupom, sú najmä hnev, smútok, sklamanie z dospelých, pocit podcenenia a bezmocnosti.

„Podľa mňa nemáme na nič právo. Mne napríklad zomrel pes a miesto toho, aby mi to rodičia normálne povedali, mi klamali. Akoby som to nevedel zniesť“.

„Napríklad keď sa rodičia rozprávajú a povedia, choď preč, teraz sa rozprávame my, teba sa to netýka“.

Dospelí si myslia, že deti sú ešte hlúpe, nevedia rozhodovať. Snažia sa ich chrániť a hovoria im niektoré veci, ktoré sú klamstvom, pretože si myslia, že nie sú dostatočne zrelé na to, aby poznali pravdu. Napríklad to, ako sa rodia deti (nosí ich bocian) alebo že darčeky nosí Ježiško. Takúto infantilizáciu vnímajú mladí ako nedôstojnú.

Sú pritom oblasti, na ktoré majú mladí pomerne jasné názory a mali by mať možnosť o nich rozhodovať. Cítia sa, že sú na tieto rozhodnutia zrelí. V niektorých oblastiach majú lepšie informácie, zodpovednejšie názory a vedeli by sa preto zapojiť aj do rozhodovania. Idú viac „s dobou“ ako dospelí a to im dáva legitimitu vyjadrovať sa aj k veciam, ktoré sa ich týkajú.

Napríklad v téme LGBTI. Máme modernejšie názory. Moji rodičia sú takí spiatočnícki, oni s tým nesúhlasia, ja áno.

Vedia si predstaviť, že by vedeli aj hlasovať vo voľbách, ak by dostali dostatok informácií, alebo pri výbere školy.

Zrelosť podľa nich nezáleží od veku, ale skôr od celkového nastavenia, zmýšľania a toho, či ich niekto počúva. Ak nie sú dlhodobo vypočuté ich názory, bezmocnosť a pocit podcenenia vedú k rezignácii.

Ak deti dostanú priestor na rozhodovanie, obvykle je to len vo veľmi bežných a nedôležitých veciach – čo si môžu obliecť, čo chcú na obed a podobne. Nikdy nejde o nejaké dôležité veci.

Deti uráža a hnevá, ak sú považované za nezrelé na rozhodovanie. Cítia pri tom smútok, hnev, podcenenie a sklamanie. Myslia si, že na mnohé veci majú modernejšie a vyspelejšie názory ako dospelí. Ak sa ich dospelí pýtajú na názor, často ide o úplne nedôležité veci. Pocit, že deti sú nezrelé sa prejavuje aj v tom, že rodičia im taja veci, o ktorých si myslia, že by ich nevedeli uniesť a často ich klamú. Vynechávajú ich zo svojich diskusií, pretože si myslia, že detí sa vzťahy medzi rodičmi netýkajú. Zrelosť nezáleží od veku, ale od celkového nastavenia, zmýšľania a informácií, ktoré deti dostanú. Čím viac sú zapojené do rozhodovania, tým lepšie vedia formulovať svoje názory.

Dospelí by mali viac počúvať deti

Tento výrok akoby sumarizuje postoje a názory z predchádzajúcich výrokov. Deti sa zhodli, že vedia byť zrelé na rozhodovanie. Aj keď je detstvo najmä čakaním na dospelosť, neznamená to, že nemajú byť vypočuté a že nemá aj svoje špecifické charakteristiky, ktoré by mali byť brané do úvahy, keď sa robia rozhodnutia týkajúce sa detí alebo aj širších spoločenských situácií.

Dospelí by mali počúvať deti najmä preto, aby ich dobre poznali – aby vedeli, aké majú pocity, nálady. Môžu získať iný uhol pohľadu, nový rozmer, ktorý doposiaľ nepoznali. Keď budú počúvať deti, lepšie ich spoznajú – dozvedia sa o nich niečo nové. Takto môžu dokázať rodičom alebo celkovo dospelým, že niečo vedia, majú svoje videnie sveta a svoj vlastný postoj. A zároveň dokázať im, že to dokážu, že na to majú. Ak budú deti vypočuté, získajú odvahu, radosť a sebavedomie.

Príkladom je, že sa začína veľa hovoriť o zneužívaní detí. Tie sa k tomu často nepriznajú, lebo neveria, že ich niekto vypočuje, sú bezmocné a nedôverujú dospelým. Dospelí sú hluchí a slepí, nevidia to. Vypočutie detí by preto mohlo byť podľa mladých zapojených do tejto aktivity dobrou prevenciou jednak zneužívania, ale aj týrania detí, detskej depresie, zlého správania rodičov.

Ak by boli deti vypočuté, mohli by meniť aj správanie rodičov, ak nie je také, aby rešpektovalo potreby detí a ich záujmy.

Druhou témou, kde by mali dospelí viac počúvať deti, je škola. Učitelia často učia po svojom, nereflektujú potreby detí a nepýtajú sa ich na názor ako a čo by sa mohli učiť. Zároveň, detí sa nikdy nikto nepýta, ako napríklad hodnotia učiteľov, či im tieto spôsoby vyhovujú alebo nie.

Ak dospelí budú viac počúvať deti, obohatí to všetkých. Deti budú cítiť, že na ich názore záleží, získajú radosť a sebavedomie. Dospelí dostanú nový uhol pohľadu, ktorý pred tým nemali, spätnú väzbu na svoje správanie a na základe toho by mohli prispôsobovať svoje konanie voči deťom. Deti tak môžu dokázať dospelým, že niečo vedia, že vedia prejaviť svoj názor. Vypočutie detí môže byť zároveň aj prevenciou rôznych nežiaducich javov, ako zneužívanie a týranie detí, psychické ochorenia detí a podobne.

Mali by dospelí počúvať deti a prečo?

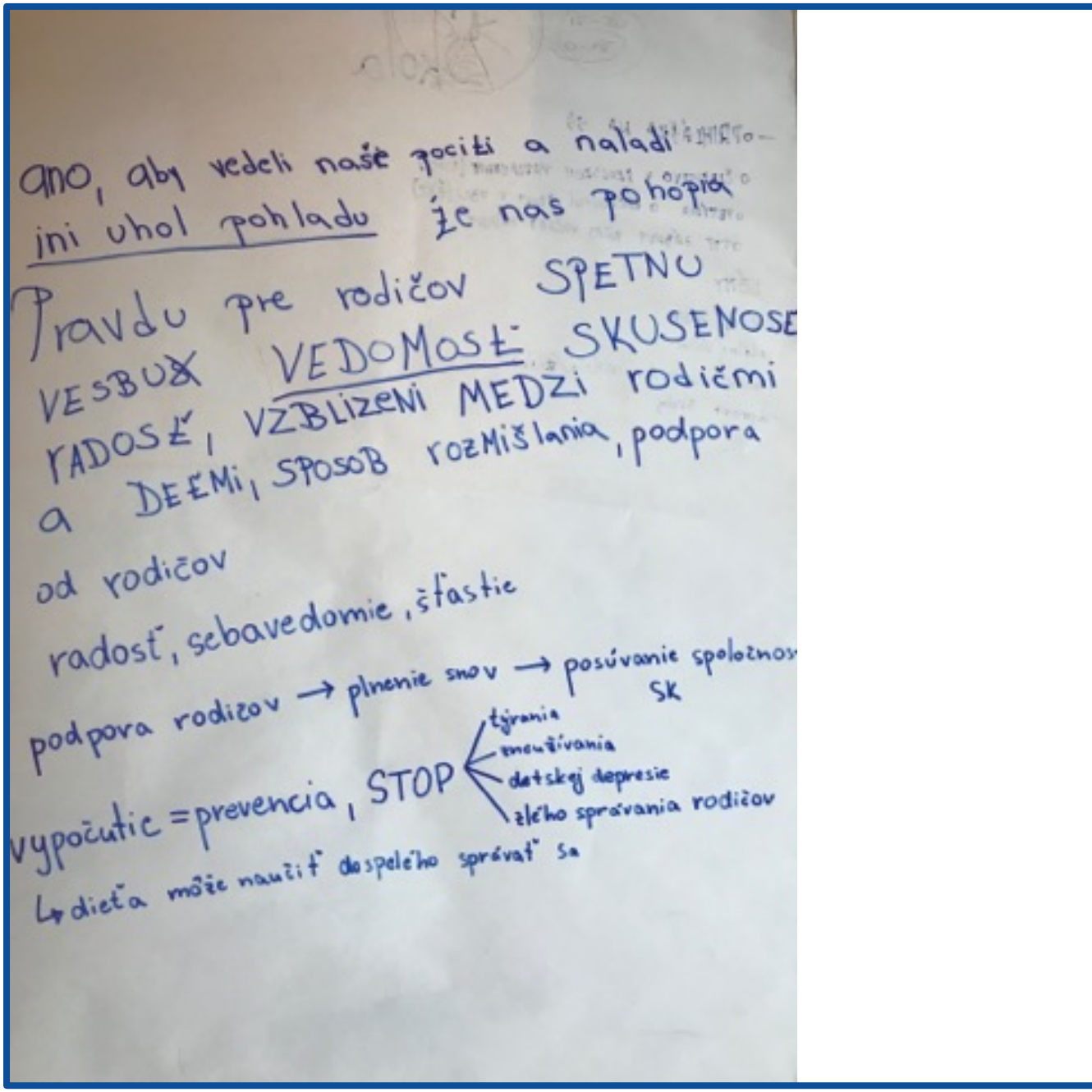

Ako vidno z diskusie o jednotlivých výrokoch, deti síce vnímajú, že detstvo je unikátnym obdobím, ktoré je charakterizované určitou bezstarostnosťou a „pohodou“, avšak sú presvedčené o tom, že na ich hlase záleží. Hnevajú sa, ak ich dospelí považujú za nezrelých, „za malé decká“ a preto ich vynechávajú z rôznych diskusií a aj z rozhodovania. Deti vedia vidieť veci inak a často modernejšie a informovanejšie ako dospelí. Nerozumejú, prečo ich hlas má mať teda menšiu váhu. Uvedomujú si, že do vzťahov s rodičmi, učiteľmi či dospelými vstupujú z nerovnocennej pozície a to ich hlas oslabuje. Na druhej strane chápu, že niektoré rozhodnutia musia urobiť dospelí a sú ochotné to rešpektovať, ak budú mať k tomu čo povedať aj oni. Vnímajú, že je potrebná väčšia vzájomná empatia medzi dospelými a deťmi, ktorá by priniesla aj väčšiu rovnováhu do vzájomných vzťahov.

Kde a ako deti obvykle rozhodujú alebo (ne)bývajú zapojené do rozhodovania

V ďalšej často seminára sme sa zamerali na to, či sa deti v súčasnosti podieľajú na rozhodovaní a v akých prostrediach. Dospelí, často aj preto, že nesú za deti právnu zodpovednosť, vystupujú voči deťom nim z pozície moci a rozhodujú za ne, niekedy bez vedomia skutočných potrieb a vypočutia ich hlasu. Na pozadí tohto vzťahu sú potom deti často odsúvané do súkromnej sféry rodiny, ihrísk a domova a vylúčené z verejného priestoru "politík" v najširšom chápaní tohto slova (Alanen, 2003). V tomto prípade sme sa preto rozhodli zamerať sa na tri prostredia, v ktorých sa deti ocitajú najčastejšie. Boli nimi rodina, škola a širšia komunita. Jedna skupina sa venovala téme rodiny, dve skupiny škole a jedna skupina širšej komunite.

Rozhodovanie detí v rodine

Už v predchádzajúcich častiach bolo zrejmé, že keď deti posudzujú svoje postavenie v širších väzbách a svoje pozície voči dospelým, často sa pozicionujú voči svojim rodičom. Vnímajú to, že rodičia ich často nepočúvajú a aj keď ich vypočujú, tak len formálne a napokon aj tak rozhodnú bez ohľadu na potreby detí.

To bolo výrazné aj v prípade rozmýšľania o miere rozhodovania v rodine. Deti mali pocit, že v rodine sa deje veľmi veľa rozhodnutí, ktoré sa týkajú aj detí, často však na tomto rozhodovaní neparticipujú. Jedným z dôležitých príkladov je rozvod rodičov, ak dieťa nemôže rozhodovať o tom, s ktorým rodičom chce žiť alebo ako budú usporiadané vzťahy po rozvode. Druhým zaujímavým prípadom je sťahovanie:

„Ja sa napríklad teraz budem sťahovať a rodičia sa ma vôbec nepýtali, či chcem. Cítim sa veľmi nahnevane. Mám veľa kamarátov a teraz ma chcú dať preč. Aj som im to povedala, ale oni len odvrkli, že si zvyknem. Som sklamaná a je mi to veľmi ľúto".

Veľmi silný emocionálny pocit, nahnevanie a sklamanie z rodičov sa prejavovalo u všetkých členov skupiny. Oveľa viac, ako v prípade posudzovania výrokov, vedeli prichádzať s konkrétnymi prípadmi nevypočutia zo strany rodičov. Týchto príkladov bolo veľmi veľa – od kúpy zvieraťa, cez výber strednej školy (mňa rodičia napríklad celkom podporili, ale iných spolužiakov vôbec. V podstate rozhodli za nich). Výber strednej školy je veľmi silno pociťovaný v celej skupine ako téma, do ktorej by rozhodne mali byť mladí zapojení, v podstate by o nej mali rozhodovať sami. Rodičia sa podľa nich dívajú na túto tému len cez peniaze („to ťa neuživí") a nevnímajú skutočné potreby realizácie detí, ak napríklad niekto chce byť učiteľkou v škôlke. Tu cítia silno svoju autonómiu (je to môj život) a je to aj obdobie, kedy prvýkrát dochádza k výraznejšiemu osamostatňovaniu detí od rodičov, obdobie puberty a vzdoru, kedy sa deti potrebujú voči rodičom vymedziť. Nepočúvanie, zľahčovanie a znevýznamňovanie potom vnímajú ako krivdu voči svojej zrelosti.

Medzi deťmi bola aj jednoznačná zhoda, že na rozhodovaní sa prakticky podieľajú vždy len rodičia, oni sami rozhodujú. Dôležité pritom je to, že deti sa cítia podvedené, pretože formálne pocit vypočutia alebo zapojenia aj prebehne, ale rozhodnutie aj tak príde bez ohľadu na ich názor.

„Reálne aj keď niečo povieme, je to naničˇ".

„Akože počúvať nás aj počúvajú, ale jedným uchom dnu, druhým von".

Deti si uvedomujú, že sú oblasti, o ktorých rozhodovať nevedia a nemôžu (napríklad typ elektriny, ktorý vybrať do domu), ale zásadné veci, ktoré majú vplyv na ich budúcnosť sú tými, kde sa cítia byť kompetentnými na rozhodovanie a zároveň majú silný pocit, že by mali byť vypočuté a ich názory by mali byť brané do úvahy.

Rozhodovanie detí v škole

Pri rozhodovaní v školách sa ukazuje, že deti sú zapájané už oveľa viac ako v minulosti. Rozdiel je pri základných a stredných školách, avšak začína byť celkom výrazným trendom, že pri niektorých rozhodnutiach sa už učitelia a lebo vedenie školy pýta aj žiakov na názor, prípadne ich vyzývajú na to, aby prišli sami s nápadmi, ako niektoré veci vylepšiť. Opäť však platí, že v konečnom dôsledku majú v rozhodovaní konečné slovo učitelia:

„Podávame učiteľom návrhy a tí zhodnotia, či sú to dobré návrhy. Učitelia a žiaci spolupracujú“.

„U nás je to viac menej rešpektujúce. No viac – menej majú posledné slovo aj tak učitelia“.

„Cítili sme sa fajn, lebo naše názory boli brané do úvahy, boli sme boli vypočutí.“

Typy rozhodnutí, do ktorých sú zapájaní aj žiaci, sa týkajú najčastejšie mimoškolských alebo mimobsahových záležitostí – výlety, stužkové, akcia na škole, kultúrne podujatia. O obsahu vzdelávania, o rozvrhu, či usporiadaní školy, stratégiách alebo hodnotách školy deti vôbec nerozhodujú. Čo je však dôležité, spontánne im tieto témy ani nenapadajú, nikdy to nebola v ich živote téma, o ktorej by bolo vôbec možné uvažovať. To opäť len potvrdzuje, že deti sú v prípade rozhodovania posúvané výlučne do „súkromnej sféry“ a nepodieľajú sa na rozhodovaniach, ktoré majú širší rozmer a vyžadovali by aj zmenu v uvažovaní a správaní dospelých. Napríklad, ak by rozhodovali o smerovaní, profilovaní školy, mohlo by to mať za následok zmenu v personálnom obsadení školy, čo by narušilo mocenské usporiadanie v škole a malo by to výrazný dosah aj na dospelých – učiteľov či iných zamestnancov školy. Ukazuje sa teda, že deti sú zatiaľ vpúšťané a vedené len k rozhodovaniu o „ľahších – soft“ témach, ktoré nezasahujú do fungovania školy vo väčšom rozsahu.

Ani to však rozhodne neplatí o všetkých školách a u všetkých detí. V skupinách boli aj takí, ktorí pociťovali frustráciu z toho, ako pozitívne a pochvalne hovoria iní mladí o zapájaní do rozhodovania na ich škole. V jednom prípade napríklad o stužkovej slávnosti rozhodli učitelia s rodičmi bez toho, aby sa mladých čo i len opýtali. Nedôverujú učiteľom, že by ich názor zaujímal kohokoľvek dospelého na škole a učitelia často svojim správaním odrádzajú mladých od toho, aby sa aspoň pokúsili zapojiť sa do rozhodovania. Príkladom môže byť petícia, ktorú vytvorili študenti strednej školy a ktorú riaditeľka odmietla a ostentatívne roztrhala pred všetkými žiakmi.

„Ty si sa už rozprávala s tou našou riaditeľkou niekedy osobne? Príde za tebou niekedy, že prečo sa niečo stalo? Ona má tú schránku dôvery, ale najprv by musela mať aj našu dôveru“.

Aj samotná diskusia medzi žiakmi o určitých témach, keď sa podieľajú na rozhodovaní, môže byť náročná, ak nie je dobre zvládnutá a facilitovaná. V triedach sa často o niektorých veciach (miesto výletu, farba spoločných tričiek) rozhoduje výlučne hlasovaním, ktorému predchádza prudká výmena názorov, či hádka. Po hlasovaní vždy ostáva časť žiakov nespokojná, nevypočutá a nahnevaná, čo má vplyv na oslabovanie súdržnosti v triede a neochote zapájať sa do ďalšieho rozhodovania.

Ochotu zapojiť sa do rozhodovania ovplyvňuje aj ďalšia dôležitá vec. Tokenistická participácia, teda ak je zapojenie mladých do rozhodovania len formálne, naoko, ak sú deti a mladí počúvaní, ale nevypočutí. Frustrácia z toho, že venujeme čas, energiu a svoje zdroje na niečo, čo v konečnom dôsledku nemalo žiaden zmysel je pre mnohých ľudí horšia, ako vynechanie z participatívneho procesu.

U mladých ľudí je dobrým príkladom situácia, ktorá vznikla na jednej zo zapojených škôl:

„Rekonštruovala sa škola. Mali sme diskusiu o tom, ako bude nafarbená fasáda školy. Učiteľky sa nevedeli dohodnúť, hádali sa o rôznych farbách. Tak prišli na Radu školy, kde boli aj študenti. Rada školy sa zhodla na svetlo modrej farbe, všetkým to prišlo ako najlepší konsenzus. A v jeden pondelok sme prišli do školy a zistili sme, že škola je vymaľovaná na krikľavo oranžovo“.

Rozhodovanie v širšej komunite

Ako je vidno z predchádzajúcich dvoch podkapitol, deti sú obvykle zapájané do rozhodovania najmä v prípadoch, kedy nejde o nič zásadne dôležité, v rodine môžu rozhodovať skôr o trávení voľného času a jedlách, ktoré sa budú variť, v škole o mimoškolských a kultúrnych aktivitách – aj to len v obmedzenej miere. Na strategickejších rozhodovaniach sa nepodieľajú.

Preto aj téme rozhodovania v rámci širšej komunity nie je pre oblasť participácie detí veľmi rozšírenou. Na Slovensku už začínajú prichádzať viaceré iniciatívy na zvyšovanie zapájania detí, napríklad prostredníctvom komunít priateľských k deťom, alebo iných foriem lokálneho zapájania.

V našej skupine mali mladí ľudia pocit, že vo verejnom priestore nemajú žiaden hlas. Pritom si myslia, že na kultúrnych aktivitách mesta, ktoré sú deklarované, že sú pre všetkých, by sa mali podieľať aj mladí, mali by tam mať svoj priestor, či kútik pre deti.

„Nemôžeme sa zapájať ani do ľahkých vecí. Napríklad navrhovať spevákov na Komárňanské dni“.

Avšak myslia si, že sú témy, o ktorých by mohli a vedeli spolurozhodovať, ak by boli zapojené a mali dostatočné informácie. Napríklad si myslia, že od veku 15 rokov, keď majú občiansky preukaz, by mohli voliť aspoň v komunálnych voľbách – svoje mesto poznajú dobre, vedia, aké majú potreby a kto by ich vedel dostatočne napĺňať.

„Viem, že ešte nemám právo voliť, ale už teraz sledujem debaty a rozmýšľam nad tým“.

Na lokálnej úrovni sa deje často veľa vecí, ktoré majú vplyv aj na život detí a mladých a s nimi nikto nekonzultuje – napríklad výstavba ihrísk sa robí bez ohľadu na záujmy a potreby detí a mladých – na miestach, ktoré prirodzene mladí nenavštevujú alebo v podobe, ktorá je pre nich neatraktívna.

Veľmi dôležitou témou je aj klíma, životné prostredie, odpady. Presne toto je oblasť, ktorú mladí vnímajú ako svoju doménu, cítia sa byť informovanejší, modernejší a dôraznejší v názoroch ako dospelí, ktorí podľa nich túto tému veľmi podceňujú. Veľmi ich trápi to, že napriek ich snahe separovať odpad dochádza často k tomu, že ľudia zodpovední za likvidáciu odpadu separovaný zber aj tak zlúčia dokopy a ich snaha vyjde nazmar.

Preto si myslia, že najmä v tejto téme by mali mať hlas v tom, ako funguje komunálna politika, lebo téme rozumejú lepšie ako dospelí.

Otázne však zostáva, nakoľko by boli tieto snahy vypočuté ľuďmi, ktorí sú zodpovední za prijímanie rozhodnutí. V tejto fáze si deti nevedeli predstaviť, ako by oni sami mohli iniciovať proces prizývania, konzultovania a zapájania sa do rozhodovania o týchto témach.

Analýza verejných politík z pohľadu detí

Na Slovensku nie je zvykom, aby sa deti podieľali na tvorbe verejných politík. Ani tých, ktoré sa ich bezprostredne týkajú. V úvode tohto textu som písala, že jediným konzistentnejším príspevkom k participácii detí na národnej úrovni bolo ich prizvanie k tvorbe Národného akčného plánu pre deti. Ani to sa však nedá jednoznačne nazvať prizývaním k tvorbe, pretože deti sa zúčastnili len prvej fázy, identifikovania problémov, bariér, zaslaniu určitého „odkazu" dospelým, ktorí sú zodpovední za prijímanie a zavádzanie tejto verejnej politiky. Na formulovaní samotnej politiky, ani na jej implementácii, či dokonca vyhodnocovaní sa nepodieľali vôbec.

Na lokálnej úrovni sa toho začína diať výrazne viac. Niektoré mestá, ako napríklad Zvolen alebo Nové Zámky, či iné mestá, sa snažia otvárať sa aj potrebám detí, spolupracovať s nimi a prizývať ich k dôležitým rozhodnutiam. Tieto roky sú zatiaľ obdobím experimentovania a sú akýmsi laboratóriom, kedy sa dá naučiť, ako participáciu robiť, akých chýb sa vyvarovať a do čoho v budúcnosti investovať čas, zdroje a záujem.

V tomto texte sa venujeme národnej politike, ktorá sa týka detí hádam najviac. Rozhodli sme sa spolu s deťmi analyzovať Štátny vzdelávací program pre druhý stupeň základných škôl. Pre tento dokument sme sa rozhodli preto, lebo sa týka ich každodennosti, keďže ide o obdobie povinnej školskej dochádzky. Vzdelávanie je pre deti ako pre dospelých práca, trávia v nej podstatnú časť svojho dňa, ovplyvňuje ich vzťahy, sebavedomie, budúcnosť. V škole prebieha sekundárna socializácia, v nej sa deti stávajú súčasťou širšieho spoločenstva.

Preto je dôležité, čo a ako sa v škole učia, aké ciele si vzdelávací systém kladie voči deťom, ako vníma ďalších aktérov, na akých hodnotových pilieroch stojí. Štátny vzdelávací program je základným rámcom, ktorý by mal tieto súradnice udávať a ktorý má veľký vplyv na to, ako spomínaná sekundárna socializácia prebehne a akí občania a obyvatelia postupne z detí vyrastú.

Ako referenčný rámec sme si vybrali islandský štátny vzdelávací program pre povinnú školskú dochádzku – kurikulum. Chceli sme porovnať, v čom sa tieto dva dokumenty líšia a ako ich vnímajú samotné deti. Dôvod, prečo sme vybrali práve tento vzdelávací program spočíva predovšetkým v tom, že jeho tvorba prebiehala viac ako dva roky a bol konzultovaný so všetkými možnými aktérmi, vrátane detí samotných. Prebiehali verejné diskusie o tom, na akých pilieroch by mal vzdelávací systém stáť, ako by sa mali správať učitelia k žiakom, akí občania by mali z detí vyrásť a čo sú základné hodnotové rámce, v ktorých vzdelávanie prebieha. Tieto konzultácie sa odrazili vo forme aj obsahu vzdelávacieho programu.

Našim cieľom preto bolo, aby sa deti v rámci seminára pozreli na určité aspekty slovenského a islandského vzdelávacieho systému a aby posúdili, nakoľko im rozumejú, či korešpondujú s tým, čo žiaci v škole skutočne dostávajú (najmä v prípade slovenského, ktoré vedeli posúdiť) a či ide o verejnú politiku, na ktorej by sa mali, vedeli a chceli deti podieľať.

Snažili sme sa o to, aby sa na oba dokumenty deti a mladí pozreli kritickými očami a v oboch našli princípy a oblasti, ktorým rozumejú. Zaujímalo nás aj, či sú dané dokumenty písané jazykom, ktorému deti rozumejú, komu sú teda primárne určené a aký z nich majú deti pocit.

V ďalšej časti sa preto pozrieme na oba vzdelávacie programy – jednak na to, ako sú komponované, akými princípmi sa riadia a čomu venujú najdôležitejšiu pozornosť. Následne vnesieme do analýzy aj optiku detí, s akým pocitom tieto dokumenty čítali, čo v nich videli/nevideli a ako sami hodnotia to, do akej miery sú tieto dokumenty písané jazykom priateľským k deťom, nakoľko sú adekvátne, zrozumiteľné a či korešpondujú s tým, čo sa deti v skutočnosti v škole učia a čo by sa podľa nich mali učiť. Deti boli rozdelené do štyroch skupín, pričom dve skupiny posudzovali slovenský a dve skupiny

islandský vzdelávací program. Na rozdieloch v týchto procesoch poukážeme na rozdiely v tom, nakoľko sú tieto programy „šité“ na optiku detí.

Štátny vzdelávací program pre druhý stupeň základných škôl

Ako sme už spomenuli, tento vzdelávací program sme vybrali do analýzy a práce so skupinou detí preto, lebo tvorí rámec obsahu vzdelávania a formuluje aj základné ciele a prostredie, v ktorom by vzdelávanie malo prebiehať. Zaujímalo nás, ako budú deti a mladí ľudia v našej skupine tento dokument vnímať, ako mu budú rozumieť a nakoľko bude korešpondovať s predstavami o vzdelávacom programe a procese, ktoré majú samotné deti a mladí ľudia. Vzdelávací program pre druhý stupeň sme zvolili z dôvodu, že sme mali v skupine okrem stredoškolákov aj žiakov druhého stupňa základných škôl a zároveň tento stupeň ešte zahŕňa obdobie povinnej školskej dochádzky. To bolo dôležité kvôli porovnaniu s islandským vzdelávacím programom, ktorý zahŕňa celé obdobie povinného vzdelávania.

Obsah, forma a zameranie slovenského vzdelávacieho programu

Slovenský vzdelávací program vo svojom obsahu zahŕňa ciele výchovy a vzdelávania, profil absolventa, vzdelávacie oblasti a prierezové témy. Ďalej je zameraný na vzdelávacie štandardy a organizačné podmienky na výchovu a vzdelávanie (priestorové vybavenie, učebné priestory, podmienky na zaistenie bezpečnosti). Pamätá aj na vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno vzdelávacími potrebami.

Ciele vzdelávania sú zamerané na rozvoj funkčnej gramotnosti žiakov, kritického myslenia, nadobúdanie kompetencií, motivovanie k zodpovednosti. Ďalej si kladie za cieľ poskytovať príležitosť objavovať vlastné schopnosti, osobnostný rast, spoluprácu a komunikáciu. Zároveň vedie k uplatňovaniu svojich práv, plneniu povinností a rešpektovaniu práv iných.

S tým sa spája aj profil absolventa, ktorý je podľa tohto programu schopný uplatňovať techniky učenia, dokáže aplikovať naučené v reálnom živote, dokáže sa vyjadrovať súvisle a kultivovane, riešiť praktické problémy. Dokáže posúdiť svoje silné a slabé stránky, chápe dôležitosť ochrany zdravia, prírody a kultúrneho dedičstva. Prijíma rozmanitosť ako prirodzenú súčasť spoločnosti.

Hodnotovo je tento vzdelávací program ukotvený v demokratických a humanistických princípoch, v podpore sociálnej klímy, spolupráce a kvality školy. Tieto princípy a hodnoty však nie sú explicitne stanovené ako piliere vzdelávania, sú spomenuté v úvode štátneho vzdelávacieho programu ako východiská pre vzdelávanie. Tejto časti je zároveň venovaný len minimálny priestor v štátnom vzdelávacom programe, pôsobí ako „povinná jazda“ v úvode každého dokumentu, ktorý rámcuje verejné politiky.

Štátny vzdelávací program (ďalej aj „ŠVP“) vychádza z demokratických a humanistických hodnôt spoločnosti. Na ich základe vymedzuje vzdelávacie štandardy poskytovaného vzdelávania v cieľovej, výkonovej a obsahovej rovine, ktoré tvoria východisko k osvojovaniu a rozvíjaniu funkčných kompetencií žiakov... Kladie dôraz na kvalitu školy, ktorá uplatňuje vnútorné a vonkajšie vyhodnocovanie (evalváciu) svojich programov, procesov a výsledkov. (Inovovaný štátny..., s.3)

Veľká časť programu je venovaná jednotlivým predmetom – obsahu vzdelávania a oblastiam, ktoré sa majú žiaci v týchto predmetoch naučiť. Povinné materiálno technické vybavenie je definované pre manažment školy, pre pedagogických zamestnancov, pre zamestnancov poskytujúcich iné odborné služby, pre nepedagogických zamestnancov. Žiaci tu nie sú explicitne spomenutí nie sú, implicitne je

priestorové vybavenie pre žiakov definované cez učebne a iné priestory. Je to celkom zaujímavé pozorovanie, pretože naznačuje, akým spôsobom sa uvažuje o škole – ako o priestore najmä pre dospelých, pričom v častiach, kde sa hovorí o štandardoch pre deti, sa slovník mení z osobného na neosobný (hygienické zabezpečenie, učebne, ihrisko a podobne).

Ako vnímajú samotný slovenský vzdelávací program deti a mladí

„Slzia mi oči, také je to zlé.“

V prvom kroku deti posudzovali zrozumiteľnosť textu. Dali sme im čítať len dve – tri strany textu, napriek tomu to bolo pre nich veľmi náročné a únavné. Deťom sa s textom veľmi zle pracovalo, mali pocit, že mu nerozumejú, nevedia sa sústrediť na sled viet. Považovali ich za komplikované, nedávajúce zmysel. V texte je použitých veľmi veľa cudzích slov, ktoré často označovali za nejasné a nevedeli, čo znamenajú. Takýmito slovami boli napríklad slová „kognitívny“, „kompetencie“, „disponuje“, „interpretácie“, „kooperácia“, „záväzný národný rámec“, a podobne. Základným problémom však neboli samotné slová, ktorým nerozumeli, ale celkový kontext, komplikovanosť viet a význam textu. Nevedeli posúdiť, na čo je program zameraný. Sústredenosť žiakov veľmi často vypadávala, nevedeli text dočítať dokonca.

„Neviem sa na toto vôbec sústrediť“

„Táto úloha mi rozhodne nesadla“

„A vy (dospelí) toto dobrovoľne čítate?“

Veľkú frustráciu spôsobovalo deťom to, že videli susedné skupiny, ktoré pracovali s islandským vzdelávacím programom plynule, smiali sa, diskutovali, bolo vidno, že majú z toho oveľa lepší pocit a zábavu. Cítili sa hlúpo a nevedeli, kde robia chybu. Majú pocit, že sa nedostanú na strednú školu, ak nevedia prečítať takýto text a pochopiť ho. Navrhujú, že text by mal byť kratší a rozhodne zrozumiteľnejší.

Náročnou úlohou bolo aj nájsť v texte základné hodnoty alebo princípy, na ktorých vzdelávací program stojí. Identifikovali zopár slov ako napríklad „tolerancia“, „logické myslenie“. Hodnoty demokracie, rešpektu a tolerancie v texte nenašli.

Celkovo mali žiaci pocit, že to, čo majú byť ciele vzdelávania a profil absolventa, sa v skutočnosti nedeje. Škola ich nepripravuje na to, aby vedeli spolupracovať, komunikovať, ani uplatniť svoje vedomosti v praxi. Nasledujúci výrok veľmi dobre poukazuje na to, akú frustráciu v deťoch v súčasnosti škola vyvoláva a v akom rozpore sú definované ciele vzdelávania s tým, aký pocit majú žiaci po jej skončení. Ukazuje sa, že žiaci majú pocit, že v škole ich chcú len „nachytať“ na tom, čo robia zle, poukázať na ich slabé stránky a domotivovať ich. V tomto zmysle nemôže byť štátny vzdelávací program a jeho ciele už ani viac vzdialený realite:

„Je to celé o tom, čo sme sa mali akože naučiť.“

„Podľa mňa to nie je pravda, toto sa nenaučíme.“

„Ale prečo si myslia, že toto ma škola naučila???“

„Škola ma naučila posúdiť len moje slabé stránky.“

„Teoreticky tie veci viem, ale škola ma to nenaučila.“

„Možno niektorých to škola naučila, ale naučili sa to len tí, čo naozaj sami chceli“

Islandský vzdelávací program

Ako referenčný rámec pre posudzovanie slovenského vzdelávacieho programu sme si stanovili islandský vzdelávací program, ktorý je určený pre celý systém povinného vzdelávania na Islande.

Dôvodom pre toto rozhodnutie bol fakt, že tento vzdelávací program bol pripravovaný dva roky na základe mnohých konzultácií s rôznymi relevantnými aktérmi a aj s deťmi. Ďalším dôležitým aspektom je to, že na Islande prebiehajú aj pravidelné priebežné konzultácie o implementácii tohto programu priamo so samotnými deťmi.

Islandský vzdelávací program je obsahovo oveľa komplexnejší a dlhší ako ten slovenský. Obsahovo je zameraný na viacero oblastí:

- Stanovuje piliere vzdelávania
- Popisuje hodnotenie a supervíziu počas vzdelávacieho procesu
- Určuje, akú úlohu má povinná školská dochádzka a k čomu smeruje
- Popisuje všetky aspekty vzdelávania (primeranosť, rovnosť, inkluzívnosť, spoluprácu, atmosféru a podobne)
- Definuje metódy vzdelávania
- Poukazuje na zodpovednosť a povinnosti učiteľov a ostatných aktérov vrátane žiakov
- Definuje vzťah rodiny, školy a komunity

Najdôležitejším aspektom a hlavne najväčším rozdielom medzi slovenským a islandským kurikulom je to, že islandské venuje veľkú časť školského programu definovaniu pilierov, hodnôt, princípov, na ktorých stojí vzdelávanie. Na všetkých miestach tohto programu poukazuje na to, že tieto základné piliere sa musia odrážať vo všetkých oblastiach a aspektoch vzdelávania. To znamená, že piliere/hodnoty vzdelávania sa musia premietnuť v obsahu vzdelávania, metódach, akými vzdelávanie prebieha, organizácii výučby, v profile absolventov (teda v tom, k čomu vzdelávanie vedie), premieta sa aj do spolupráce s rôznymi ďalšími aktérmi. Čo je však kľúčové, tieto piliere majú jasný cieľ a určujú aj presah vzdelávania do fungovania celej spoločnosti – definujú, že vzdelávanie má prispievať k súdržnejšej, udržateľnej a demokratickej spoločnosti.

Týmito základnými piliermi sú:

- Gramotnosť
- Udržateľnosť (sustainability)
- Demokracia a ľudské práva
- Rovnosť
- Zdravie a blahobyt

- Kreativita
- Kompetencie
- Schopnosť učiť sa

Hodnotové nastavenie vzdelávacieho programu nie je treba hľadať v komplikovaných vetných konštrukciách. Je jasne zadefinované v úvodných častiach kurikula a dôsledne sa premieta aj do všetkých ďalších častí, pričom jeho úloha je neustále a dôsledne zdôrazňovaná.

To robí z tohto štátneho vzdelávacieho programu pomerne ľahko čitateľný a zrozumiteľný dokument, ku ktorému sa môžu neustále vracať učitelia, rodičia a aj samotní žiaci, ak chcú overovať a hodnotiť, či konkrétne vzdelávanie na konkrétnej škole napĺňa ciele, ktoré si Island určil ako najzásadnejšie ciele vzdelávania.

Ako vnímajú islandské kurikulum slovenské deti

„Islanďania berú ohľad na to, že tomu nemajú rozumieť len experti“

„Text sa veľmi ľahko čítal“

Napriek tomu, že deti v našich skupinách nikdy neboli na Islande, nepoznajú tamojší vzdelávací systém a možno tiež nerozumejú konkrétnym slovám, práca detí, ktoré analyzovali tento vzdelávací program[2] bola oveľa jednoduchšia a menej stresujúca ako v prípade dvoch skupín, ktoré analyzovali ten slovenský. Už pozorovanie práce „slovenských“ a „islandských“ skupín ukázalo, že kým žiaci pracujúci na slovenskom vzdelávacom programe boli frustrované, nudili sa, cítili sa „hlúpo“ a prejavovali hnev, že musia robiť takúto ťažkú úlohu, deti pracujúce na zadaniach v islandskom kurikule boli uvoľnené, smiali sa, s prácou boli niekoľkonásobne rýchlejšie hotové ako ostatné skupiny. Pritom do skupín deti boli zaradené náhodne a zadania mali všetky skupiny rovnaké.

Napriek tomu, že ani v tomto prípade niektorým slovám z islandského vzdelávacieho programu nerozumeli, všetky komplikované slová boli v texte jasne a zrozumiteľne vysvetlené, preto nepovažovali islandský program za komplikovaný. Jasná štruktúra im umožnila aj rýchlo a ľahko definovať základné piliere a hodnoty, na ktorých vzdelávací program stojí. Sami ich považovali za dôležité a rozumeli, čo sa jednotlivými piliermi myslí (napríklad rovnosť). Problematický bol pilier udržateľnosti (sustainability), to však možno pripísať tomu, že v slovenskom kontexte sa o udržateľnosti ako hodnote takmer vôbec nehovorí a ak, tak nie v celospoločenskom kontexte vzdelávania. Islanďania pod udržateľnosťou myslia to, že deti sa majú vzdelávať k tomu, že planétu/krajinu máme odovzdať ďalšej generácii minimálne v rovnakom stave ako sme ju dostali. To súvisí so životným prostredím, ale aj sociálnym systémom, rovnosťou – to poukazuje aj na to, že jednotlivé piliere vzdelávania sú tiež vzájomne prepojené.

„O tomto som na Slovensku v živote nepočula, tieto piliere vôbec nie sú typické pre slovenské školy“

„Nepodobá sa to vôbec na slovenských žiakov...koľko sme sa z takéhoto učili, vôbec nič“.

Ak porovnávali islandské kuikulum s tým, čo poznajú zo slovenských škôl, zdôrazňovali, že slovenské školy sú výrazne odlišné od tých islandských. Mali pocit, že sa oveľa viac myslí na deti a na spoločnosť.

[2] Pre účely práce na seminári sme niektoré zásadné časti islandského kurikula preložili z angličtiny do slovenčiny

Profily absolventov vzdelávania na Islande sa ničím nepodobajú tým slovenským, avšak boli presvedčení, že by stálo za to sa nimi inšpirovať.

„Islandský systém je lepší. Tie piliere boli veľmi zrozumiteľné..na Islande sú vyspelejší. Berú ohľad na to, že by tomu mali rozumieť aj deti.“

Toto „cvičenie“ poukázalo na to, že to, akým spôsobom je vzdelávací program komponovaný, aké aspekty obsahuje, ako je štruktúrovaný výrazne ovplyvňuje to, ako je deťmi reflektovaný a vnímaný. Ak im piliere, hodnoty dávajú zmysel, vedia sa v nich orientovať, majú aj celkovo lepší pocit z toho, ako má vyzerať vzdelávanie a vedia sa s ním stotožniť.

V ďalších častiach sa pozrieme na to, ako by mal podľa detí vyzerať proces prijímania takýchto dokumentov a čo by mal obsahovať – aj z neho je vidno, že sa islandským vzdelávacím programom inšpirovali a používali ho ako funkčnú osnovu alebo efektívny nástroj, na ktorom je možné stavať ďalej a inšpirovať sa.

Čo by malo byť zabezpečené, aby participácia prebiehala efektívne

V prvom rade je potrebné povedať, že deti samotné považujú za dôležité, aby aj ony samé boli zapájané do procesu tvorby takýchto politík. V súčasnosti je to z ich pohľadu veľká neznáma, väčšina z nich vôbec netušila, že existuje niečo ako štátny vzdelávací program. Avšak ak sa mali zamyslieť, čo by bolo potrebné, aby sa zapojili, prichádzali s veľmi dôležitými a efektívnymi nápadmi, ktoré by umožnili vytvárať verejné politiky tak, aby korešpondovali s potrebami detí a rešpektovali ich videnie sveta. Ako sme spomínali už v predchádzajúcom texte, mladí majú pocit, že na ich hlase záleží, navyše sú dostatočne zrelí, aby sa zapájali (ak budú efektívne sprevádzaní týmto procesom) a dokonca v mnohých oblastiach majú podľa nich samotných „moderné a vyspelé názory" na viaceré témy, často vyspelejšie ako dospelí. To sa týka najmä tém rovnosti, nediskriminácie, zapájania všetkých, ale aj tém ochrany životného prostredia. Preto je ich hlas dôležitý a podľa nich samotných je škoda, ak nezaznieva.

Na to, aby mladí mohli participovať je dôležité, aby proces participácie reflektoval ich vlastné potreby, názory, aby sa v ňom cítili dobre, bezpečne a aby dostali dostatočnú podporu od ostatných, aj dospelých. To sa netýka len participácii na tvorbe vzdelávacích politík, ale pri akomkoľvek zapájaní detí do rozhodovania.

Preto sme vybrali tri oblasti, na ktorých sme so skupinami detí a mladých pracovali na našom seminári. Týmito oblasťami boli fyzický priestor, podpora ostatných a bezpečné prostredie. V závere sme sa snažili s deťmi navrhnúť aj to, aké princípy by mal obsahovať vzdelávací program, aby reflektoval ich potreby.

Fyzický priestor

Rozhodovanie o dôležitých veciach, verejných politikách alebo veciach, ktoré sa týkajú mladých často prebiehajú vo veľmi formalizovaných prostrediach dizajnovaných skôr pre dospelých.

Na to, aby sa mohli zapojiť aj deti, je dôležité, aby sa aj vo fyzickom priestore cítili dobre, aby rozhodovanie prebiehalo v príjemnej atmosfére a aby tam boli zabezpečené rôzne veci, ktoré deťom zapájanie uľahčujú. Deti v skupinách sa preto zamýšľali, kreslili a formulovali názory na to, ako by mal takýto priestor fyzicky vyzerať.

Väčšina detí sa zhodla, že takýto priestor by mal byť lokalizovaný priamo v škole, aby sa tam vedeli všetci ad hoc stretávať, riešiť aj drobné rozhodnutia a mať spoločný priestor, kde sa môžu stretávať aj častejšie. Jedna skupina videla výhodu v tom, aby sa v prípade veľkých rozhodnutí vycestovalo niekam mimo školy, do príjemného prostredia, ktoré neruší a vytvára priestor pre sústredené uvažovanie bez vedľajších vplyvov.

Čo sa týka konkrétneho priestoru, v prvom rade je dôležité, aby bolo dobre zabezpečené pohodlné sedenie. Stoly a stoličky by mali byť usporiadané do kruhu alebo tak, aby sa všetci navzájom videli.

Dôležité sú aj oddychové zóny, gauče, tuli vaky alebo koberce, na ktoré je možné si sadnúť počas práce a zmeniť polohu v čase, keď treba pracovať v skupinách, rozmýšľať alebo sa sústrediť.

„Mohol by tam byť koberec"

„Starý, alebo viac huňatý?"

„Huňatý, a budeme po ňom boso chodiť“

„A určite tam musia byť mäkké sedačky, aby to bolo pohodlné“

Druhým aspektom, na ktorý je potrebné dbať pri zabezpečovaní fyzického priestoru je celkový pocit, ktorý vyvoláva – dostatok svetla a príjemná atmosféra. Preto sa mladí zameriavajú na to, aby tam bolo denné svetlo, veľké okná bez závesov či záclon.

Musí to byť veľká, farebná, svetlá miestnosť, aby chytala kreativitu a inšpiráciu. Musia tam byť kresby a nástenky. Rozhodne by tam nemala byť tma a mreže na oknách.

Farebné steny, príjemné obrazy, hodiny, tehlová stena, to všetko sú veci, ktorým deti v skupinovej práci venovali mimoriadnu pozornosť, viac ako umiestneniu sedenia. Zaujímavé je, že všetky skupiny do priestoru zakomponovali aj prírodu – či už kvety na parapetách (sme eko, budeme tam mať kvety), alebo dokonca živé bytosti – rybičky, či iné zvieratá. Príjemnej atmosfére venovali takmer všetku svoju pozornosť. Dbali aj o to, aby bola podlaha drevená, nie betónová či z linolea. Musí sa po nej dobre chodiť. Farby nesmú byť krikľavé alebo naopak utlmujúce, musia pôsobiť nenútene. Steny by nemali byť biele – nudné.

Vybavenie samotnej miestnosti – počítače, interaktívne tabule, projektory, televízor či reproduktory považovali za samozrejmú súčasť, automaticky ju na svoje návrhy nakreslili, vrátane kníh a knižnice – ktorá jednak dobre vyzerá, ale v knihách sa dajú nájsť dôležité informácie, ktoré môžeme využiť pri rozhodovaní.

Pre samotný proces tvorba nejakého dokumentu, alebo robenia rozhodnutí o rôznych veciach je dôležité mať pokoj na prácu. Nesmie tam byť hluk, priestor musí byť dostatočne izolovaný od ostatných priestorov, aby sa v ňom dalo nerušene pracovať. Ak hudba, tak pokojná, ak hodiny, tak netikajúce, ak farby, tak príjemné.

Deti veľmi pri uvažovaní o ideálnom priestore využívali svoje zmysly – zrak (aby bo priestor pre oči príjemný), sluch (tichý a pokojný), hmat (materiály, ktoré nepôsobia rušivo, skôr relaxačne), potrebovali sa cítiť pohodlne, preto veľa uvažovali aj o teplote miestnosti (podlahové kúrenie, či klimatizácia).

Veľa času venovali aj chuti – podľa nich je dôležité, aby počas takéhoto procesu bolo zabezpečené občerstvenie, dostatok tekutín – kreslili kuchynky, stoly s občerstvením.

Celkovo po tejto aktivite bolo zrejmé, že fyzický priestor je kľúčový pre to, aby sa mladí cítili dostatočne pripravení na zapájanie do tvorby politík a rozhodovania. Priestor musí byť priateľský ku všetkým – dostatočne svetlý, farebný a nerušiaci. Sedenie musí byť urobené tak, aby sa každý mohol zapojiť, aby na seba videli. Všetky zmysly musia byť uspokojené tak, aby sa deti mohli sústrediť na obsah práce. Rušivé elementy ako hluk, chlad, nedostatok svetla sa snažia eliminovať do tej miery, aby sa mohli dostatočne sústrediť. Občerstvenie je samozrejmou súčasťou. Najmenej pozornosti je venovanej technickým zariadeniam, aj keď ich považujú za samozrejmú súčasť takéhoto priestoru. Celkovo je možné povedať, že takýto priestor musí byť vítajúci a nevylučujúci, príjemný, aby nebol prekážkou pre procesy, ktoré v ňom prebiehajú.

NO!
-tmavé farby
-hluk
-tikanie hodiniek

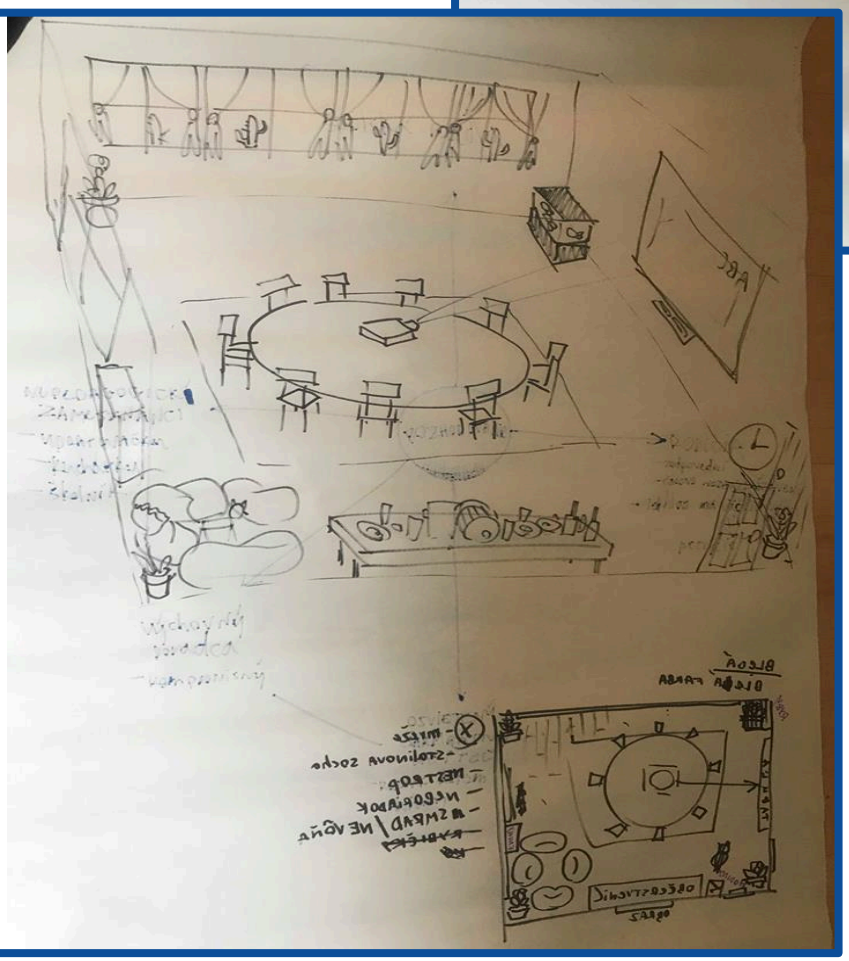

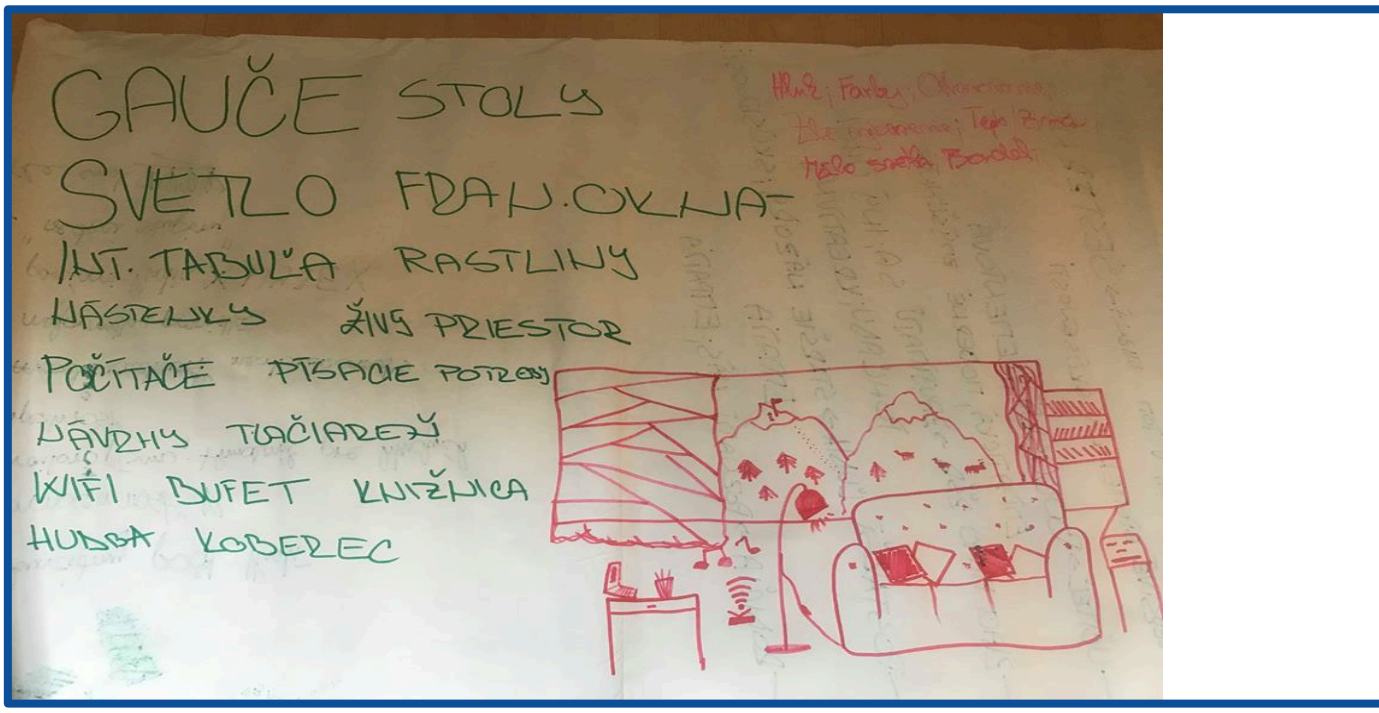

Podpora od iných

„Hlas posunú len tí, ktorí rozumejú mladým“.

Nedá sa predpokladať, že deti budú vedieť hneď, automaticky a samozrejme artikulovať svoje názory, potreby, postoje a robiť kvalifikované rozhodnutia bez pomoci iných. Nevedia to ani dospelí. Preto je dôležité, aby boli deti zapojené jednak do širšieho tímu, ktorý rozhodnutia robí a zároveň mali niekoho „významného druhého“, komu dôverujú, ktoich vie týmto procesom sprevádzať a kto im vie pomôcť uchopiť, ujasniť a naformulovať svoje záujmy a potreby tak, aby skutočne reflektovali to, čoho sa má rozhodovanie týkať.

Rodičia či starší súrodenci

Rodičia sú pre deti obvykle najvýznamnejší druhí. Sú to ľudia, ktorí ich poznajú, rozumejú im. Pre zapájanie do rozhodovania je dôležité pozývať rodičov, ktorým záleží na témach, o ktorých sa rozhoduje, napríklad vecí týkajúcich sa rozvoja školy, školského poriadku alebo podobných typov rozhodnutí. Rodičov deti považovali za spravodlivých a nestranných. Rodičia podľa nich majú väčšiu váhu v komunikácii so školou, vyrovnávajú mocenské nerovnosti. Starší súrodenci zas vedia byť oporou pre proces:

„Brat alebo sestra. Vedia nám dať dobrú radu. Vedia priniesť iný pohľad – nestranný a byť oporou pre celý ten proces. „

Rovesníci mimo školy

Priatelia, kamaráti, starší spolužiaci, ktorí navštevovali školu pred tým, poznajú jej zákonitosti a zároveň nie sú už priamo zaangažovaní do diania na škole sú druhou skupinou, ktorá by vedela deťom

a mladým poskytnúť podporu pri rozhodovaní. Sú to ľudia, ktorí poznajú prostredie, majú určitý citový vzťah či už ku škole, alebo k jej žiakom a môžu tak napomôcť procesu rozhodovania. Zároveň majú nadhľad, iný uhol pohľadu a sú to ľudia, ktorí môžu priniesť kreatívny názor. Prípadne by to mohli byť aj žiaci iných škôl, ktorí sú tiež nezainteresovaní do situácie na danej škole, ale poznajú problémy školstva zo svojej skúsenosti, sú rovesníci a preto vnímajú veci podobne ako žiaci danej školy a vedia sa vcítiť do ich situácie.

Spriaznení učitelia

Spriaznených učiteľov deti a mladí v našej skupine považovali za tých, ktorí by im vedeli v rozhodovaní pomôcť hádam najviac. Uvádzali ich najčastejšie ako svojich potenciálnych spojencov. Takmer každý v jednotlivých skupinách pozná alebo má takého učiteľa/učiteľku, ktorým sa dá zdôveriť, ktorí by stáli na ich strane a ktorí by ich určite podporili. Dôležité je, aby bol tento učiteľ empatický, poznal a vedel vypočuť názory detí a postavil sa za nich v stuácii, keď je potrebné komunikovať či „vyjednávať" s dospelými, ktorí robia finálne rozhodnutia.

„Mal by to byť učiteľ, ktorý má moderné názory, rozumie nám, vie sa vcítiť do našej situácie. Taký, čo rozoberá s nami, čo sa nám nepáči. Má moderné názory a zmýšľanie, nie príliš dospelácke reči, vie prijať túto dobu, žije v súčasnosti".

Nie je nevyhnutné, aby boli takýto učiteľ či učiteľka nevyhnutne mladí. Postoj k žiakom a snaha vypočuť je v tomto prípade dôležitejšia ako vek, aj keď viacerí sa zhodli na to, že tí učitelia, ktorým oni sami v súčasnosti dôverujú najviac, sú im vekovo bližší. Dôležitým aspektom je aj to, aby to bol niekto, kto berie žiakov ako rovnocenných – sami ich nazvali osvietenými učiteľmi.

Učitelia zároveň vedia byť nestranní, nenadržiavajú žiadnej zo strán (napríklad vedeniu školy, rodičom alebo samotným žiakom). Pre viacerých z našej skupiny to boli triedni učitelia, výchovní poradcovia alebo iní učitelia, ktorí s nimi realizujú rôzne projekty, mimoškolské aktivity, alebo školské výlety.

Rizikom je, ak takýto učiteľ – moderný, priateľský k deťom, empatický a „novodobý" je bližšie k deťom ako k vedeniu školy – teda nemá dostatočný hlas pri finálnom rozhodovaní. Vtedy sa môže ocitnúť skôr len s deťmi na jednej lodi proti dospelým, ktorí rozhodujú. V praxi sa to niekedy aj deje:

„My to máme v škole komu povedať – našej pani učiteľke triednej. Aj nás pochopí, ale nevie nám pomôcť, lebo ani ju nikto nepočúva. Riaditeľka ju skrátka neberie na vedomie".

Iní dospelí

Spojencami môžu byť aj iní dospelí – veľmi rôznorodá skupina ľudí, ktorí dokážu mladých vypočuť, priniesť svoj názor a podporiť ich v rozhodovaní. Môže to byť napríklad generácia starších ľudí, ktorí už majú veľa skúseností, nie sú natoľko zainteresovaní do diania ako napríklad rodičia (nemajú v tom vlastný záujem), vedia priniesť úplne iný pohľad. Starí rodičia nám niekedy rozumejú oveľa viac ako naši vlastní.

Celkovo to môže byť akýkoľvek človek, ktorý spĺňa isté charakteristiky:

„Mal by to byť empatický človek, rozumel by situáciám, dokázal by sa do nás vcítiť, aj keby tomu napríklad učiteľ nerozumel, lebo sa nad tým chce zamyslieť. Tak by sa mohol zamyslieť tento iný človek a možno by aj vedel presvedčiť učiteľa, že to nie je hlúposť".

Takýmito ľuďmi môžu byť napríklad rôzni dobrovoľníci, ktorí do školy chodia, pomáhajú deťom, stretávajú sa s nimi, tvoria spojku medzi učiteľským zborom a žiakmi. V prípade tejto konkrétnej skupiny boli za takýchto spojencov označené koordinátorky projektu Otvorená škola, s ktorými deti pracujú dlhodobo, majú priamejší, otvorenejší vzťah ako s učiteľmi a sú k nim aj vekovo veľmi blízko.

„Trávime spolu veľa času, máme už vybudovanú veľmi veľkú dôveru navzájom. Máme k sebe blízko – nie sú síce súčasť školy, ale majú určitý vplyv, čo je výhoda. Sú múdri, nápomocní a keď si nevieme s niečím poradiť, tak nás navedú“.

Zo školského prostredia to môžu byť aj rôzni dospelí, ktorí nie sú učitelia či riaditelia škôl – na istom type rozhodovaní by sa mohli podieľať aj školníci, upratovačky, kuchárky, ktoré tvoria školskú komunitu a mohli by byť pre deti spojencami.

Ak by sme to zhrnuli, deti vnímajú rovesníkov či iných dospelých, ako veľmi dôležitých spojencov v procese rozhodovania. Myslia si, že by im v tomto procese vedeli byť veľmi nápomocní a pomohli by im jednak naformulovať, ale zároveň aj neskôr presadiť témy, o ktorých sa rozhoduje. Medzi najdôležitejšími významnými druhými sú rodičia, ktorí poskytujú deťom oporu a vedia sa ich zastať v komunikácii s inými dospelými, rovesníci alebo starší rovesníci, ktorí majú viac skúseností, iný uhol pohľadu alebo nadhľad a zároveň sú vekovo deťom najbližšie, preto si rozumejú. Treťou skupinou sú spriatelení učitelia, ktorí sú moderní, empatickí, majú dôveru detí a vedia sa postaviť na ich stranu. Túto úlohu vedia zohrávať aj iní dospelí – dobrovoľníci, aktivisti, hocikto, komu na deťoch záleží a vedia „deťom držať chrbát“ a vyrovnávať mocenské nerovnosti v komunikácii s dospelými.

Bezpečie

Ďalšou témou, ktorej sme sa venovali a ktorá môže pôsobiť ako faktor efektivity zapájania detí do rozhodovania je vytváranie bezpečného priestoru (nielen fyzického), v ktorom sa deti pri participácii budú cítiť dobre, nebudú prekričané inými- dominantnejšími alebo mocensky silnejšími jednotlivcami a aby sa zapojili všetci.

Aj o tomto sme diskutovali v skupinách s deťmi a mladými ľuďmi počas nášho seminára. Podľa nich je dôležité, aby bolo splnených niekoľko podmienok na to, aby tento pocit bezpečia a otvorenosti bol deťom umožnený.

Vytvorenie pravidiel

Za dôležitý nástroj považujú mladí vytvorenie spoločných pravidiel, ktoré by všetci dodržiavali. Medzi týmito pravidlami by malo byť to, aby sa mohli vyjadriť skutočne všetci a ich názor bol vypočutý, zároveň aby si neskákali do reči a tí verbálne zručnejší „neprečíslili“ ostatných.

Dôležité je, aby sa všetci vzájomne rešpektovali, neodsudzovali za odlišné názory a nepovyšovali sa nad iných.

Ďalším z pravidiel by malo byť to, aby mali všetci garantované, že ich názor nebude nijako zneužitý. S tým súvisí aj dôvernosť toho, o čom sa v skupine hovorí a nevynášanie do širšieho prostredia.

Slušnosť a rešpekt voči rozmanitosti názorov v zmysle „sto ľudí, sto chutí“ by mali byť ďalším z pravidiel, ktorými by sa mala riadiť spoločná diskusia a rozhodovanie.

Zapojenie všetkých

V skupinách detí a mladých sa môžu vyskytovať aj deti so zdravotným znevýhodnením, s odlišným kultúrnym, jazykovým pôvodom alebo náboženstvom. Ich špecifiká je potrebné podľa mladých brať do úvahy. Na to je potrebné zabezpečiť napríklad bezbariérový prístup, dokumenty v brailovom písme. Ľudia, ktorí majú nejaký zdravotný problém by mali mať upravené podmienky (napríklad astmatik – priestor s dostatočným vetraním, prípadne lieky). Veľmi by mohli pomôcť tlmočníci, či už do posunkovej reči, alebo z iného jazyka, aby sa mohli zapojiť aj tí, ktorí nepočujú alebo pochádzajú z iného prostredia.

„Ak sú tam ľudia napríklad s rečovou vadou, mali by sme byť trpezliví, dať im dostatok času, aby sa mohli vyjadriť a vzájomne sa rešpektovali“.

Na zabezpečenie rovnosti a toho, aby sa všetci cítili rovnocenne by mohlo takéto rozhodovanie prebiehať na neutrálnejšej pôde, v priestore, ktorý nepatrí niektorej zo skupín, aby sa táto necítila dominantne.

Už na začiatku stretnutia (a to patrí medzi pravidlá) je dôležité si stanoviť určité hodnoty a princípy, ktoré budú stáť na nediskriminácii a zapájaní všetkých.

„Rovnosť nie je samozrejmá a mali by sme si ju strážiť, už na začiatku o to dbať a strážiť si to, aby tam boli rozmanité názory a nie len aby tam boli štyria ľudia, ktorí stále o všetkom rozhodujú a robia poriadok“.

Pre tých, ktorí sa nevedia alebo nechcú zapojiť priamo, by mali existovať niečo ako linky dôvery, alebo schránky dôvery – spôsob, ako anonymne vyjadriť svoj názor v prípade, že ho nechceme povedať priamo.

Tu je dôležité aj pracovať na tom, aby deti a mladí boli dostatočne sebavedomí a stáli si za svojim názorom a aby sa nenechali zmanipulovať ostatnými, dominantnejšími členmi skupiny. Heslo „byť sám sebou“ umožňuje stáť si za svojim a zároveň byť vypočutý, aj keď je jeho názor odlišný. Veľmi dôležitú úlohu tu zohráva vzájomná dôvera.

Facilitácia

Na toto všetko by mal dozerať a dbať facilitátor alebo niekto, kto by celú diskusiu viedol v nekonfliktnom tóne, pomáhal menej zručným sa zapojiť, dbal na dodržiavanie pravidiel a vytváral pocit bezpečia pre všetkých. Mal by to byť niekto nezávislý, avšak uvedomelý a mal to byť človek, ktorému na deťoch naozaj záleží.

Dôležité podľa detí je to, aby nikomu nenadržiaval, aby vedel byť objektívny a nikoho názor z diskusie nevyčleňoval. Zároveň by dbal o to, aby upokojil situáciu, keď sa napríklad blíži hádka a zabránil jej ešte skôr, ako nastane.

Facilitátor by zároveň mal dbať na to, aby dostali hlas najmä tí, ktorí sú tichší a sami od seba by sa nevyjadrili, aktívne ich zapájať a až potom vypočuť tých výrečnejších, ktorí obvykle zdominujú diskusiu.

Rešpektujúce prostredie – neautoritatívny prístup

V jednotlivých skupinách pri tejto diskusii bolo však vidno, že ak majú skúsenosť s rešpektujúcim a otvoreným prostredím a tým, že ich hlas bol vypočutý, majú väčšiu dôveru v to, že pravidlá budú fungovať. Iní, ktorí sú zvyknutí na veľmi autoritatívny spôsob komunikácie neveria, že je vôbec možné vytvoriť bezpečné prostredie a že zapájanie všetkých má vôbec nejaký zmysel a efekt.

Títo mladí si zároveň myslia, že ľudia so znevýhodnením sa nebudú chcieť zapájať, vzdajú to skôr, ako vôbec rozhodovanie začne. Majú pocit, že takéto zapájanie nemá vôbec zmysel. Ich skepsa sa potom prelieva aj do skepsy voči zapájaniu rôznorodých skupín

„Ak človek nerozumie jazyku, ani sa nebude pokúšať mu rozumieť a nebude sa pokúšať mu porozumieť či zmeniť prostredie. Prečo by to takéhoto človeka malo zaujímať?“

„Keď má človek trochu rozumu, nebude do schránky dôvery písať nejaké veci, podľa ktorých ho môže riaditeľka spoznať a vyhodiť zo školy“.

Na vytvorenie bezpečného prostredia je dôležitých niekoľko princípov. Spoločné pravidlá by mali stáť na určitých hodnotách, ktorými je rovnosť, rešpekt a právo každého na vlastný názor. Kľúčová je dôvera medzi zapojenými – tá stojí jednak na vlastnom sebavedomí a pocite, že si môžem stáť za svojim názorom a zároveň na akceptácii tohto názoru ostatnými. S tým súvisí aj istota, že názor bude nielen počúvaný, ale aj skutočne vypočutý a braný do úvahy. Dôvera zároveň znamená aj dôvernosť – pocit, že moje názory nebudú zneužité ostatnými.

Rovnosť nie je samozrejmosť, je potrebné vytvárať také prostredie, aby sa mohli zapojiť skutočne všetci, aj tí, ktorí nemajú dostatočné komunikačné zručnosti, sebavedomie. Pre ľudí so zdravotným znevýhodnením je potrebné vytvárať podmienky, aby sa mohli zapojiť (bezbariérovosť, tlmočenie, vhodné priestory, brailovo písmo). Je treba brať do úvahy aj odlišné kultúrne prostredie a jazykovú znalosť zapojených detí. Na bezpečie pri participácii by mal dbať facilitátor, ktorý je nezávislý, objektívny, vie manažovať konflikty a vytvárať priestor pre všetkých na zapájanie. Skúsenosti detí s autoritatívnym a hierarchickým prístupom sa výrazne odrážajú aj v dôvere, či je takéto zapájanie vôbec zmysluplné a či má šancu byť efektívne. Deti, ktoré majú skúsenosť s rešpektujúcim prostredím vedia oveľa lepšie formulovať, čo všetko treba zabezpečiť, aby sa mohli zapojiť naozaj všetci a cítiť sa bezpečne.

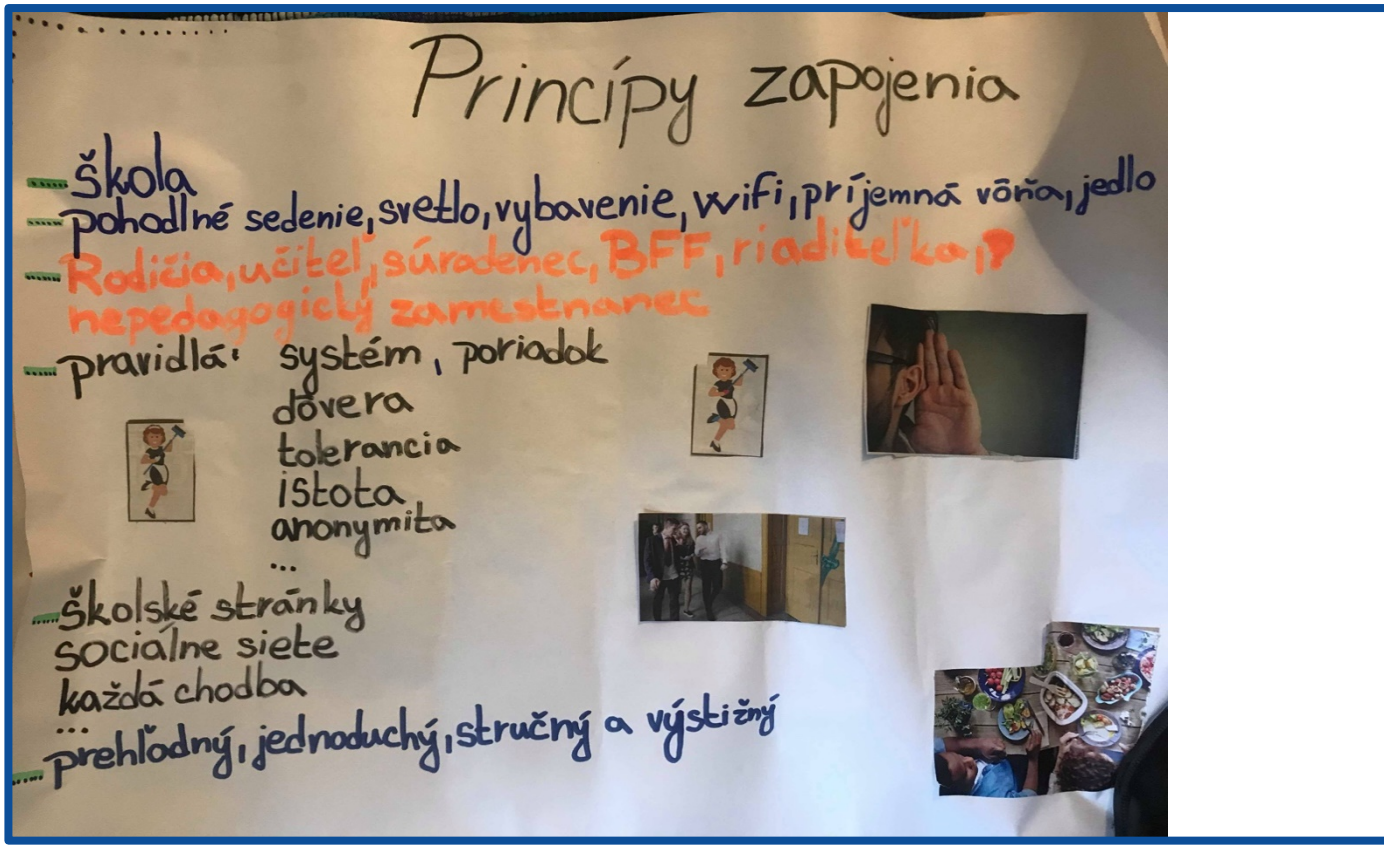
Princípy zapojenia
Škola
pohodlné sedenie, svetlo, vybavenie, wifi, príjemná vôňa, jedlo
Rodičia, učitelia, súradenec, BFF, riaditeľka, nepedagogický zamestnanec
pravidlá: systém, poriadok
dôvera
tolerancia
istota
anonymita
...
školské stránky
sociálne siete
každá chodba
...
prehľadný, jednoduchý, stručný a výstižný

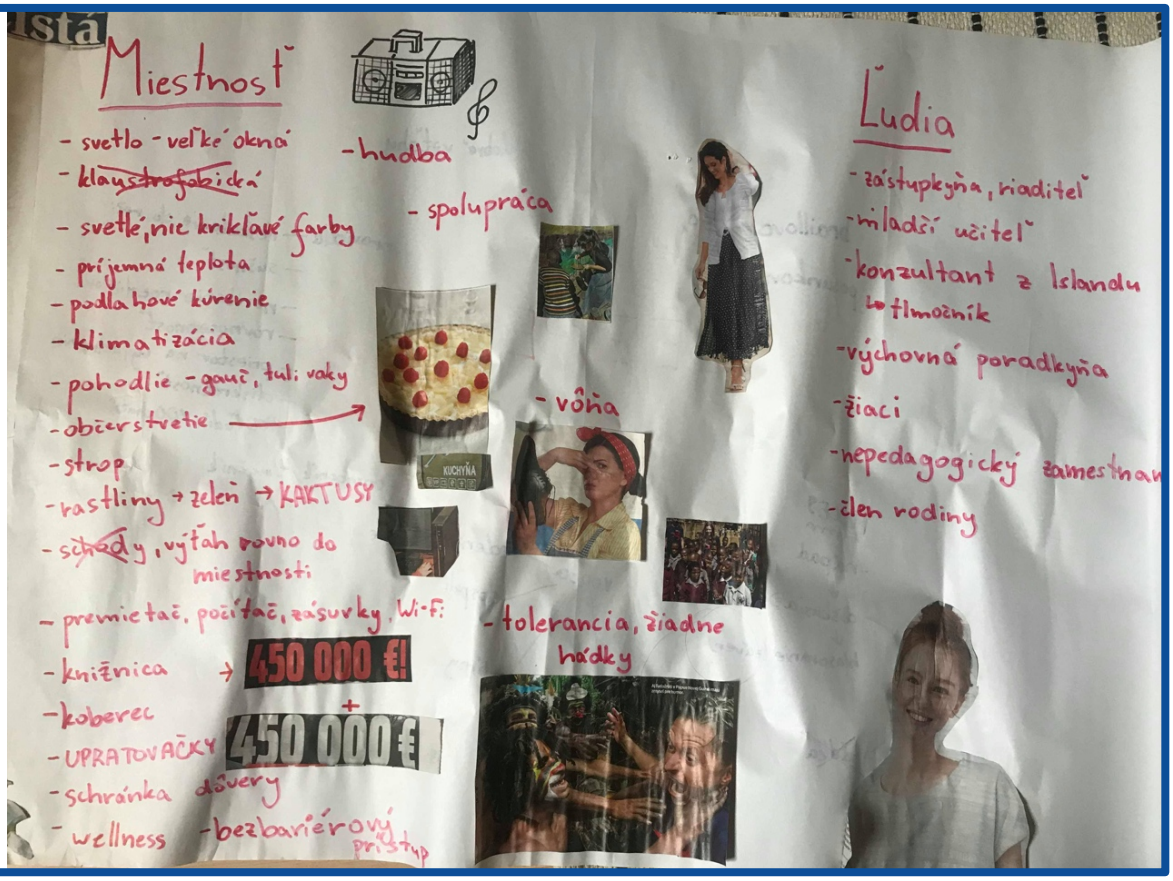
Miestnosť
- svetlo - veľké okná
- klaustrofobická
- svetlé, nie krikľavé farby
- príjemná teplota
- podlahové kúrenie
- klimatizácia
- pohodlie - gauč, tuli vaky
- občerstvenie
- strop
- rastliny → zeleň → KAKTUSY
- sčahdy, výťah rovno do miestnosti
- premietač, počítač, zásuvky, Wi-Fi
- knižnica → 450 000 €!
- koberec
- UPRATOVAČKY
- schránka dôvery
- wellness
- hudba
- spolupráca
- vôňa
- tolerancia, žiadne hádky
- bezbariérový prístup
KUCHYŇA
Ľudia
- zástupkyňa, riaditeľ
- mladší učiteľ
- konzultant z Islandu → tlmočník
- výchovná poradkyňa
- žiaci
- nepedagogický zamestnanec
- člen rodiny

Ako by mal vyzerať vzdelávací program, ktorý by rešpektoval názory detí

Diskusie, ktoré prebiehali v jednotlivých skupinách ukázali, že mladí zapojení do tohto procesu boli pozitívne inšpirované vzdelávacím programom na Islande. Preto ich návrhy toho, ako by mal vzdelávací program vyzerať, odrážali to, ako vnímali ten islandský, čo na ňom považovali za zaujímavé a čo by radi preniesli do slovenského vzdelávacieho systému.

V prvom rade je kľúčové, aby finálna verzia vzdelávacieho programu bola pre všetkých zrozumiteľná. Ako sa sami vyjadrovali, slovenský štátny vzdelávací program evidentne nebol písaný pre deti a nijakým spôsobom nepočítal s tým, že by ho deti mali čítať a vedieť sa v ňom orientovať. Preto, nový vzdelávací program by mal byť v prvom rade zrozumiteľný, teda nemal by používať cudzie slová, komplikované vety, mal by mať jasne stanovený obsah a v prehľadnej podobe by mal sprevádzať čitateľa textom. Mal by teda byť stručný a výstižný. Dobrým nápadom bolo, aby bol tento vzdelávací program viacjazyčný, aby si ho teda vedeli prečítať aj deti z prostredia menšín alebo cudzinci, ktorí sa do krajiny prisťahovali a majú začať navštevovať slovenské školy.

V druhom rade je dôležité, aby stál na nejakých jasne stanovených hodnotách a pilieroch. Slovo pilier sa ukázalo ako veľmi funkčné a užitočné, pretože deťom pomohlo pochopiť zmysel hodnotového nastavenia. Piliere vnímali ako skutočné piliere mosta alebo domu, na ktorých akákoľvek „stavba“ môže stáť a ktoré ju držia v pevných kontúrach.

Pomerne jasno mali mladí aj v tom, aké by mali byť tieto piliere. Podľa nich ide predovšetkým o rovnosť všetkých vo vzdelávaní. Vzdelávanie by malo byť o demokracii a malo by prebiehať demokratickým spôsobom a v demokratickom prostredí. Dôležitými piliermi sú aj kultúra, kreativita a umenie, ktoré by mali byť základom vzdelávania na Slovensku, podobne ako ľudské práva.

Ďalším dôležitým pilierom pre deti je spolupráca – jednak medzi rôznymi ľuďmi v škole (učiteľmi, žiakmi, žiakmi navzájom), ale aj učenie sa spolupráci v bežnom živote. Pilierom vzdelávania by malo byť aj riešenie problémov – opäť, chceli by sa to v škole naučiť a zároveň by chceli, aby problémy, ktoré v školách vzniknú, boli riešené efektívne, demokraticky a konsenzuálne.

S piliermi vo vzdelávaní súvisí aj to, ako by mal vyzerať žiak, ktorý ukončí povinné vzdelávanie. Profil absolventa definovaný vo vzdelávacom programe by mal korešpondovať s tým, akí žiaci skutočne zo škôl odchádzajú, čo sa jednoznačne podľa nich nedeje (pozri viac v časti Slovenský vzdelávací program).

Žiak, ktorý skončí druhý stupeň základnej školy by mal byť gramotný – v širokom zmysle – mal by teda ovládať učivo, ktoré sa v škole naučí a vedieť ho uplatniť v praxi, prípadne využiť v ďalšom živote.

Mal by mať všeobecný prehľad o veciach, ktoré sa dejú v krajine, ale aj v zahraničí – čiže vzdelávací program by mal byť aktuálny a reflektovať aj súčasnosť. Absolvent základnej školy by mal byť aj jazykovo zdatný, aby sa vo svete nestratil. Kvalita výučby jazykov je podľa detí na Slovensku pomerne slabá.

Žiaci by mali uplatňovať svoju kreativitu, nadanie – každý by mal byť podporovaný v tom, čo mu ide najlepšie. Mali by sa učiť skôr spolupráci ako súťaživosti.

Celkovo to teda možno zhodnotiť tak, že vzdelávací program by mal byť moderný, reagovať na vznikajúce potreby a životné situácie, obsahovo vyvážený, aby sa naučili všetko potrebné – avšak zručnosti, ktoré by si mali deti zo školy odniesť sú zamerané skôr na sociálne zručnosti – spoluprácu, riešenie problémov a kreativitu.

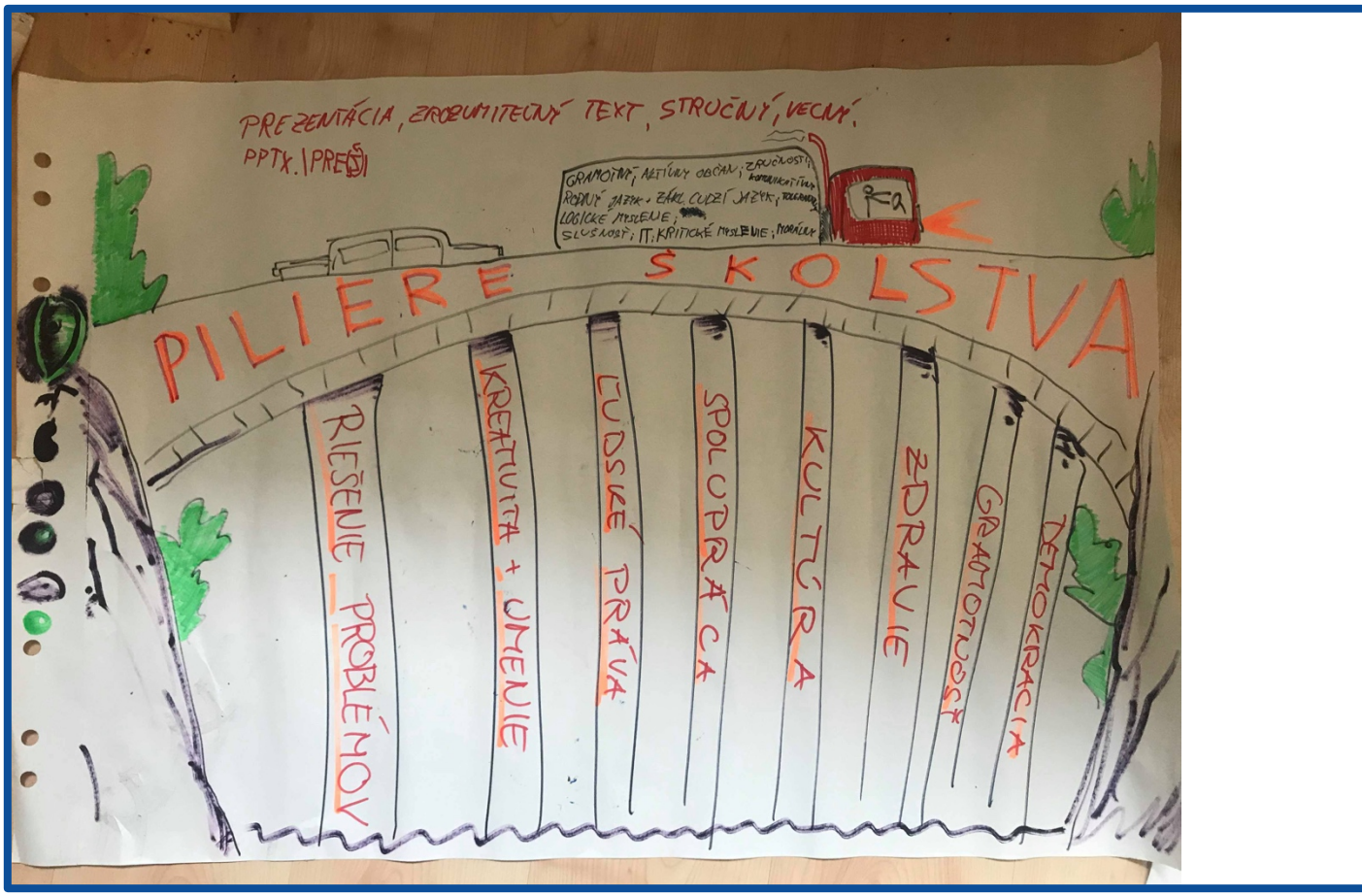
PREZENTÁCIA, ZROZUMITEĽNÝ TEXT, STRUČNÝ, VECNÝ.
PPTX. | PREZI
GRAMOTNOSŤ; AKTÍVNY OBČAN; ZRUČNOSTI; KOMUNIKATÍVNOSŤ; RODNÝ JAZYK + ZÁKL. CUDZÍ JAZYK; TOLERANCIA; LOGICKÉ MYSLENIE; SLUŠNOSŤ; IT; KRITICKÉ MYSLENIE; MORÁLKA
PILIERE ŠKOLSTVA
RIEŠENIE PROBLÉMOV
KREATIVITA + UMENIE
ĽUDSKÉ PRÁVA
SPOLUPRÁCA
KULTÚRA
ZDRAVIE
GRAMOTNOSŤ
DEMOKRACIA

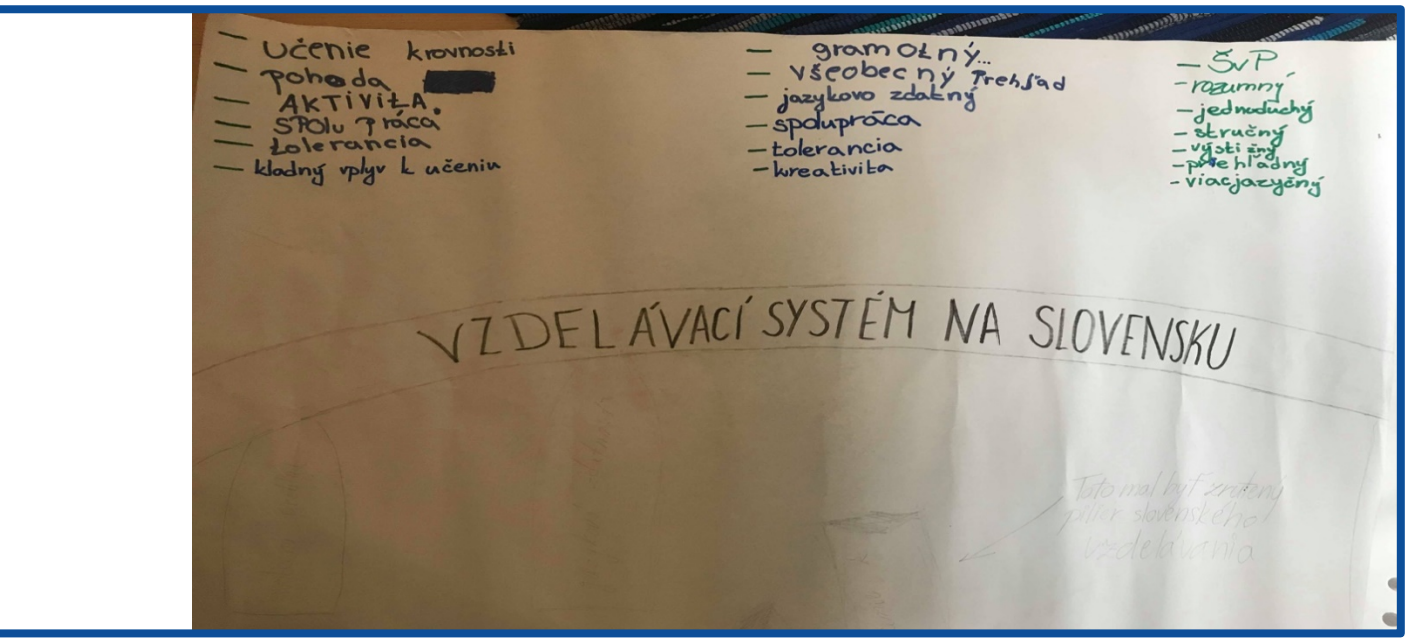
— Učenie krovnosti
— pohoda
— AKTIVITA.
— SPOLu práca
— tolerancia
— kladný vplyv k učeniu
— gramotný...
— všeobecný prehľad
— jazykovo zdatný
— spolupráca
— tolerancia
— kreativita
— ŠVP
- rozumný
- jednoduchý
- stručný
- výstižný
- prehľadný
- viacjazyčný
VZDELÁVACÍ SYSTÉM NA SLOVENSKU

Záver

Tento text je jedným z pokusov nazerať na participáciu detí skutočne participatívnym spôsobom. Namiesto toho, aby sme z pozície „expertnosti alebo dospelosti“ navrhovali, čo je potrebné zabezpečiť, aby sa aj deti a mladí mohli zapájať do rozhodovania, rozhodli sme sa ich na to opýtať. A nielen opýtať v škole, alebo prostredníctvom dotazníkov či ankiet, ale intenzívne s nimi pracovať tri dni, aby sme v prostredí a formami, ktoré vyhovujú im, našli optimálne spôsoby, ktoré rešpektujú potreby a záujmy detí.

Zo všetkého uvedeného vyplýva, že deti síce vnímajú detstvo ako unikátne obdobie v živote, ktoré prináša bezstarostnosť a úprimnosť, to však neznamená, že detstvo je len nevyhnutným čakaním na dospelosť. Mladí majú pocit, že sú zrelí na rozhodovanie v mnohých veciach, ktoré sa ich týkajú. Cítia, že v niektorých oblastiach sú dokonca odvážnejší a lepšie informovaní ako dospelí (témy rovnosti, životného prostredia a pod). Majú pocit, že vedia do spoločnej diskusie prispieť, avšak musia byť vypočutí. A nielen vypočutí, na ich názory by sa malo aj prihliadať. To je pre proces participácie asi najkľúčovejšie.

Aby participácia mohla prebehnúť efektívne, je potrebné zabezpečiť, aby vyhovovala aj potrebám, možnostiam mladých a aj aby formy zapájania len nekopírovali modely dospelých. Na to je potrebné, aby sa realizovala v priestore, kde je pokojná a nerušivá atmosféra, v prostredí, ktoré „mocensky“ nepatrí len dospelým a kam môžu prísť aj mladí, ktorí majú akékoľvek znevýhodnenia alebo špecifické potreby. Zároveň, je dôležité, aby mladí dostávali podporu od dospelých, pretože sa nedá očakávať, že budú hneď vedieť, ako participovať a formulovať svoje názory. Sprevádzanie procesom participácie je teda ďalším kľúčovým aspektom tohto procesu. A tretím je pocit bezpečia – dôvernosť, možnosť, aby sa zapojili skutočne všetci a inkluzívne princípy sú tými faktormi, ktoré najviac ovplyvňujú efektivitu participácie.

Súčasné politiky, ktoré sa týkajú mladých ľudí sú formulované komplikovane, nezrozumiteľne a nie sú písané jazykom mladých a pre mladých. Ak chceme, aby boli tieto politiky nielen o mladých, ale aj pre nich, je potrebné ich prijímanie, formulovanie, ale aj implementáciu a hodnotenie robiť v spolupráci s tými, ktorých sa najviac týkajú – deťmi a mladými.

Použitá literatúra

Alanen, L. (2003). Childhoods: The generational ordering of social relations. In B. Mayall & H. Zeiher (Eds.), Childhood in Generational Perspective. London: Bedford Way Papers, Institute of Education, 27-46.

Gallová Kriglerová, E. – Kadlečíková,J: (2018) Výskumná správa spracovaná v rámci projektu Školy inkluzionistov, CVEK pre NDS, zatiaľ nepublikovaný materiál.

Gallová Kriglerová, Elena – Kadlečíková, J. – Vašečka, M (2012): Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu, Bratislava: Cvek/Nadácia otvorenej spoločnosti, dostupné na: http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/pravicovy-extremizmus.pdf.

IUVENTA (2009). Deti o svojich právach. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2009/Deti-o-svojich-pravach-Slovensko-2009.alej.

James, A. – Prout, A. Constructing and reconstructing Childhood. Cambridge: Polity Press.

Jenks, Ch. (2009). Constructing childhood sociologically. In: Kehily, M.J. ed. Childhood Studies. Berkshire. Open University Press.

James, A. – Prout, A. Representing childhood. Time and transition in the study of childhood. In: James, A. – Prout, A. (1 997): Constructing and Reconstructing Childhood. London: Farmer.

Kellett, M. (2011). Engaging Children and Young People. Lismore: Centre for Children and Young People, Southern Cross University.

Nadácia otvorenej spoločnosti (2018). Pozičný dokument - Participácia detí a mladých ľudí na Slovensku. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. http://osf.sk/wp-content/uploads/2018/11/Pozi%C4%8Dn%C3%BD-dokument-Particip%C3%A1cia-det%C3%AD-a-mlad%C3%BDch-%C4%BEud%C3%AD.pdf

Národný akčný plán pre deti na roky 2013-2017, dostupný na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/poradne-organy/ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost-sr/vybor-deti-mladez/narodny-akcny-plan-pre-deti-na-roky-2013-2017.pdf.

Štátny pedagogický ústav. Inovovaný štátny vzdelávací program: nižšie stredné vzdelávanie – 2.stupeň základných škôl, dostupný na: http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/svp_nsv_6_2_2015.pdf.

Zákon 36/2005 o rodine v znení neskorších predpisov.

NADÁCIA OTVORENEJ SPOLOČNOSTI

INŠTITÚT PRE AKTÍVNE OBČIANSTVO

RmS Rada mládeže Slovenska

Realizované v rámci projektu
"Tvorba mechanizmov participácie detí a mládeže na rozhodovacích procesoch školy a tvorbe verejných politík mládeže".
Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Operačný program
Efektívna verejná správa

Európska únia
Európsky sociálny fond